

Cinege

Vasi Madártani Tájékoztató

7. szám

Ornithological Newsletter of Vas County

The 7th issue

Szerkesztette:

Gyurácz József

Editor:

J. Gyurácz

Szombathely

2002

Palkó Sándor (1959 - 2002) emlékének
Memory of Sándor Palkó

ISSN 1416-6356

Kiadja a

***Chernel István* Madártani és Természetvédelmi Egyesület**

***I. Chernel* Ornithological and Nature Conservation Society**

(MME 8. Sz. Vas megyei Csoportja, The Vas county group of MME/BirdLife Hungary)

9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., www.extra.hu\chernelmte

Dr. Gyurácz József

elnök/president

Bánhidí Péter

titkár/secretary

Horváth Ildikó

gazdasági vezető/economic secretary

Barbácsy Zoltán

alelnök/vice-president

Jene Sándor és Lőrincz Csilla

titkár-helyettes/deputy secretar

Tartalom

EGYESÜLETI ÉLET	Oldal
Visszatekintés 2002-re	5
TERMÉSZETVÉDELEM	
<i>Barbácsy Zoltán</i> : Vas megye fehér gólya (<i>Ciconia ciconia</i>) állománya a 2002. évben	7
<i>Gyurácz József</i> : A költő gyurgyalagok (<i>Merops apiaster</i>), partifecskék (<i>Riparia riparia</i>) felmérése és védelme Vas megyében	9
<i>Németh Csaba</i> : Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság siketfajd (<i>Tetrao urogallus</i>) programja	10
<i>Kelemen Tibor</i> : A negyedik békamentés Balogunyom határában	12
<i>Dankovics Róbert</i> : Lábatlan félelmeink, hüllők Vas megyében	13
<i>Szinetár Csaba</i> : Vas megye védett pókjai	15
MONITORING, FAUNISZTIKA, FLORISZTIKA	
<i>Bánhidí Péter</i> : Tömördi Természetvédelmi és Madárgyűűző Tábort (2002)	18
<i>Kiss János</i> : A vándorfűzike (<i>Phylloscopus inornatus</i>) előfordulása Tömördön	22
<i>Góczán József, Gyurácz József</i> : A sárgafejű királyka (<i>Regulus regulus</i>) őszi vonulása Tömördön	23
<i>Lepold Zoltán, Gyurácz József, Lepold Ágnes, Ruff Andrea</i> : Új vonulásvizsgálati módszer Tömördön és Sumonyban – Magyarországon először	27
<i>Jene Sándor</i> : A körmendi munkacsoport idej programjaiból	32
<i>Varga László</i> : A zsenyei kavicsbánya-tavon végzett madármegfigyelések összegzése	34
<i>Németh Csaba</i> : Seregélyek (<i>Sturnus vulgaris</i>) tömeges balesete	38
<i>Illés Péter</i> : A jelzórák (<i>Pacifastacus leniusculus</i>) előfordulása Magyarországon	39
<i>Korsós Zoltán, Dányi László</i> : A tömördi talajcsapdák százlábú (<i>Chilopoda</i>) és ikerszelvényes (<i>Diplopoda</i>) állatai	42
<i>Pálmai Angéla, Dankovics Róbert</i> : A fehérszélű denevér (<i>Pipistrellus kuhli</i>) újabb hazai előfordulása	43
<i>Mesterházy Attila</i> : Az ürge (<i>Spermophilus citellus</i>) előfordulása Vas megyében	45
<i>Keszei Balázs</i> : Kiegészítések és újabb adatok a tömördi Nagy-tó növényvilágának ismeretéhez	46
<i>Mesterházy Attila</i> : Ritka gyomnövények Vas megyében	51
TERMÉSZETVÉDELMI NEVELÉS	
<i>Lőrincz Csilla</i> : Madáretetőm Madarai Gyermekekrajz Pályázat	53
<i>Kelemen Tibor</i> : Madarak és Fák Napja Országos Verseny, Szombathely – negyedik körzeti forduló	54
<i>Gáspár Gergely</i> : Madarak és Fák Napja országos verseny döntője, 2002	55
A <i>Chernel István</i> Madártani és Természetvédelmi Egyesület támogatói 2002-ben	57

Contents

	Pages
SOCIETY LIFE	
Looking back on 2002	5
CONSERVATION	
<i>Zoltán Barbácsy</i> : The White Stork (<i>Ciconia ciconia</i>) Population of vas County	7
<i>József Gyurácz</i> : Bee-eater (<i>Merops apiaster</i>) and Sand Martin (<i>Riparia riparia</i>) Project	9
<i>Csaba Németh</i> : Capercaillie (<i>Tetrao urogallus</i>) Project in Órség National Park	10
<i>Tibor Kelemen</i> : The Fourth Frog-Saving Project near Balogunyom	12
<i>Róbert Dankovics</i> : “Legless Fears” – Reptiles in Vas County	13
<i>Csaba Szinetár</i> : Protected Spiders in Vas County	15
MONITORING ON THE FAUNA AND FLORA	
<i>Péter Bánhidj</i> : Tömörd Nature Conservation and Bird Ringing Camp 2002	18
<i>János Kiss</i> : Occurrence of the Yellow-browed Warbler (<i>Phylloscopus inornatus</i>) in Tömörd	22
<i>József Góczán, József Gyurácz</i> : Autumn Migration of the Goldcrest (<i>Regulus regulus</i>) in Tömörd	23
<i>Zoltán Lepold, József Gyurácz, Ágnes Lepold, Andrea Ruff</i> : A New Method to Examine Migration in Tömörd and Sumony	27
<i>Sándor Jene</i> : Projects of the Körmend Working Team	32
<i>László Varga</i> : Bird Observations on the Gravel Mine Lake near Zsennye	34
<i>Csaba Németh</i> : Mass Accident of Starlings (<i>Sturnus vulgaris</i>)	38
<i>Péter Illés</i> : Occurrence of the Crab <i>Pacifastacus leniusculus</i> in Hungary	39
<i>Zoltán Korsós, Dányi László</i> : Chilopoda and Diplopoda species from the ground traps in Tömörd	42
<i>Angéla Pálmai, Róbert Dankovics</i> : Another Occurrence of the Bat <i>Pipistrellus kuhli</i> in Hungary	43
<i>Attila Mesterházy</i> : Occurrence of the Souselik (<i>Spermophilus citellus</i>) in Vas County	45
<i>Balázs Keszei</i> : Additions to and New Data on the Flora of the Tömörd Lake	46
<i>Attila Mesterházy</i> : Rare Weeds in Vas County	51
ENVIRONMENTAL EDUCATION	
<i>Csilla Lőrincz</i> : “Birds of my Feeding Table”, Children’s Competition	53
<i>Tibor Kelemen</i> : Regional Lap of the Day of Birds and Trees National Competition	47
Gáspár Gergely: National final of the Day of Birds and Trees Competition	55
Supporting organizations of the <i>István Chernel</i> Ornithological and Nature Conservation Society in 2002	57

EGYESÜLETI ÉLET

Visszatekintés 2002-re

Looking back on 2002

The article lists the projects in 2002. Those not mentioned in the rest of the newsletter are: general assembly in February, barn owl nestbox project, Hungarian Conservational and Biological Conference in Sopron, purchasing sunflower seeds to feed birds in winter, Birds' Christmas in December, applications for funding.

2002. február 16-án tartottuk rendes évi közgyűlésünket a Berzsenyi Dániel Főiskolán. A közgyűlés elfogadta az egyesület 2001. évi pénzügyi beszámolóját, valamint a 2002. évi munkatervét és költségvetését. A közgyűlés végén Bánhidi Péter a Bükkben szervezett madarász túráról, Gyurácz József a Berzsenyi Dániel Főiskola biológia szakos hallgatóinak hazai és külföldi terepgyakorlatairól tartott diavetítéssel egybekötött előadást.

Márciusban kiállítást rendeztünk az MMIK és egyesületünk által meghirdetett "Madáretetőm madarai" című pályázatra beérkezett rajzokból és egyéb pályaművekből. A pályázaton több mint száz gyermek vett részt. A kiállítás megnyitóján adtuk át a legjobb pályázóknak a pénz, könyv és egyéb jutalmakat.

Április 28. és május 5. között rendeztük meg a tavaszi Tömördi Természetvédelmi és Madárgyűrűző Táborunkat. A Madarász Suli és Madarász Ovi nevelési programunk keretében havonta két alkalommal rendeztünk foglalkozásokat. A Madarak és Fák Napja Országos Vetélkedőn első helyezést értek el a vasi madarász gyerekek. A körzeti versenyt Kelemen Tibor és Lőrincz Csilla szervezte Szombathelyen.

A költési, vegetációs időszakban folyamatosan végeztük a fehér gólya, gyurgyalag és kétéltű állományfelméréseket, valamint a florisztikai adatgyűjtéseket. Szükség esetén megtettük a védelmi intézkedéseket, tárgyalásokat. Folytattuk a gyöngybagoly költőládák kihelyezését. Körmendi munkacsoportunk augusztusban szervezte meg szokásos madárgyűrűző táborát a Rába-völgyben. Július 28-tól november 10-ig folyamatosan működött az őszi Tömördi Természetvédelmi és Madárgyűrűző Táborunk. A tábor munkáját polgári szolgálatos munkatársunk, Huszár Huba tanár segítette. A Herman Ottó Szakközépiskola vadász szakos tanulói szakmai gyakorlatuk, a BDF biológia szakos hallgatói pedig ökológia terepgyakorlatuk egy részét idén is a madárvártán töltötték. A szakközépiskola

segítségével a réteket ez évben is kezelni tudtuk gépi szárzúzóval. Október 8-án a madárvártán folyó munkáról dr Markovics Tibor, az Őrségi Nemzeti Park igazgatója is személyesen tájékozódott. Október 1-2-3-án a tömördi tó környékére szervezett madármegfigyeléssel bekapcsolódtunk a Nemzetközi Madármegfigyelő Nap akcióba. Az idei madárgyűrűzést is vidám bulival zártuk.

Az I. Magyar Természetvédelmi Biológia Konferencián, Sopronban, valamint a BDF által a Magyar Tudomány Napja alkalmából rendezett tudományos tanácskozáson a vasi madártant egy-egy előadással Gyurácz József, csoportunk elnöke képviselte.

A téli madáretetéshez idén 15 q napraforgót vásároltunk, melyet aktív tagjaink között osztottunk szét. December 28-29-én a Madárkarácsony megrendezésével búcsúztunk az óévtől. A kutatási és védelmi tevékenységünk anyagi háttérének biztosításához több pályázatot készítettünk 2002-ben is. Ezek közül a Környezetvédelemi Alap Célelőirányzathoz és a szombathelyi önkormányzathoz benyújtott pályázataink kapták a legtöbb támogatást. Sajnos a KAC támogatást csak év végén kaptuk meg. Ez évi tevékenységünkről is többször hírt adtunk különböző lapokban, tévékben. Tagtársainknak köszönjük áldozatkész segítségét és további eredményes munkát kívánunk!

A *Chernel István* Madártani és Természetvédelmi Egyesület vezetősége

BirdLife grafika: Héja (*Accipiter gentilis*)

TERMÉSZETVÉDELEM

Vas megye fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állománya a 2002. évben

Barbácsy Zoltán

9941 Óriszentpéter, Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Siska szer 26/a e-mail:
orseginp@axelero.hu

Z. Barbácsy: The White Stork Population of Vas County in 2002

Out of 365 known nests only 289 were occupied and there were young in only 272. This is poorer than in earlier years. In spite of our conservation work numbers are falling due to spring migration problems. Insulation of electric poles and wires continued to lose no storks because of accidents that could be avoided.

Vas megyében 2002-ben, összesen 365 fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fészkek kerültek összeírásra. Ebből 289 fészkek volt lakott valamilyen szinten. 272 fészkekben költöttek párok (HPa), 4 fészkekben magányos gólya (HE) tartózkodott, míg 13 fészket csak átmenetileg, rövid ideig foglaltak el gólyák (HB 1,2). A 2000. évhez viszonyítva jelentősen csökkent a fészkelő párok száma. Idén 32 párral kevesebb gólya költött a megyében, mint 2000-ben. Minden eddiginél magasabbra szökött a megüresedett fészkek száma, jelenleg 76 gólyaszállás lakatlan. Még nyugtalanítóbb, hogy a megye jó gólyás helyeinek számító területein is több fészkek áll üresen. Sajnos úgy néz ki, kevés az utánpótlás vagy máshová húzódik el, ez olvasható ki az adatokból.

A nyolcvanas évek végén bekövetkezett jelentős állománynövekedést nem tudta megtörni az 1991. rossz gólyás év, 6-7 %-kal tovább növekedett évente a párok száma, azonban az 1997. évi katasztrófális év rendet vágott az állományban. Az utána következő néhány évi bizakodás nem váltotta be reményeit, a megárvult fészkek zöme végleg elnéptelenedett, az egyedül maradt gólyák más vidékre húzódtak. A párok száma a kimagaslóan nagy állománynövekedést hozó 1989. év előtti szintre esett vissza. Mindez a gólyák fészkelése védelmében folyamatosan végzett állhatatos munka mellett.

Az okok nem a hazai viszonyokban keresendők, példa rá az idei igazán száraz év is, amikor a páronkénti fiókaszaporulat mégis megközelítette az igazán csapadékos tavaszi-nyári évnek számító 1996. évi értéket. A fiókákat sikerrel felnevelő párok (HPm) átlagosan 2,7 fiókát gondoztak, míg az összes gólya párra számított középérték is 2,0 lett. Idén a háromfiókás fészkek aránya kimagasló (47 %), és négyfiókás fészkek is szép számmal akadt (19%). Öt fióka viszont egyetlen fészkekben

sem nevelkedett fel idén. Mindamellet az idei év is csak közepesnek nevezhető, mert fióka nélküli párok száma jóval magasabb az átlagosnál, 26 %-ot tett ki. Tavasszal számos gólya késve érkezett, így elhúzódott, illetve többnyire elmaradt a költés. A fiókanélküli párok jelentős mennyiségének az okát is leginkább az afrikai, illetve a tavaszi visszavonulás viszontagságaiban kell keresni.

Az idei évben összesen 5 új fészek létesült, de abból sem mind jelent valóban új párt, van köztük áttelepülő is. Nem is meglepő ez a rendkívül alacsony szám, az átlagos 15-20-szal szemben, mert 1997. óta lényegesen kevesebb a felnevelődött és a később költésbe álló gólyák száma. Egyedül az említett évben közel 300 fiókával kevesebb indulhatott útnak augusztusban Vas megyéből. 1997-ben a párok 51 %-a nem nevelt szaporulatot.

A idei évben 42 helyen végeztünk fehér gólya fészkeléssel kapcsolatos munkát. Új párok megtelepedését műfészkekkel segítettük, a költés biztonságát a fészek tartóra való helyezésével oldottuk meg. Vasasszonyfán egy kéményről a bevált módszerrel – nyáron fiókástól – egy fészket is áthelyeztünk, biztosítva a gólyák fészkelésének folyamatosságát. A megyében az elmúlt években 44 fészket helyeztünk át, többségében a villamos hálózatról, különálló oszlopra. Közülük néhány, az idők folyamán, nem tudván dacolni a széllel, bizonyos mértékig megdőlt. Ezek függőlegesbe hozását is megoldottuk.

Mindezek mellett az idei fehér gólya védelmi munka leghangsúlyosabb eleme a fészkek közelében lévő transzformátorokra és más 20 kV-os vezetéket tartó oszlopokra történő „gólyaállóka” felhelyezése, meggátolva a gólyák áramütését. Évente számos ügyetlen, szárnypróbálgató fiatal gólya járt pórul eddig ezeken a helyeken. Célunk, hogy az utóbbi évek csökkenő létszámú fiókái közül már ne veszítsünk el többet a kivédhető helyzetekben.

Egyesületünk a védelmi munkát az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság és az ÉDÁSZ Rt hathatós támogatásával végezte.

A költő gyurgyalagok (*Merops apiaster*), partifecskek (*Riparia riparia*) felmérése és védelme Vas megyében (2002)

Gyurácz József

9737 Bük, József A. 1./d., e-mail: gyjozsi@fs2.bdtf.hu

J. Gyurácz: Bee-eater and Sand martin Projects

The estimated population of bee-eaters has dropped by 15%, sand martins by 21 % compared to last year's data. The chart shows the number of pairs in the known sites.

Az idén is felmértük az ismert költőhelyeken a Vas megyében fészkelő gyurgyalagok (*Merops apiaster*) és partifecskek (*Riparia riparia*) számát. A felmérés része az MME RTM programjának és a Nemzeti Biodiverzitás-monitorzó Rendszernek. Halogyról és Csörötnekről Varga László közölt adatokat.

Település	Gyurgyalag	Partifecske
Bozsok (régi)	8	-
Bozsok (új)	7	-
Csörötnek	2	-
Egervölgy	4	60
Gérce	-	250
Győrvár	5	400
Halogy	3	-
Hosszúpereszteg	5	10
Ikervár	36	-
Köcsk	1	-
Mersevát	5	60
Molnaszecsőd	1	-
Olaszfa	2	-
Pácsony	7	-
Perenye	14	-
Petőmihályfa	5	-
Tormásliget	7	-
Vashosszúfalu (régi)	9	-
Összesen	121	780

A költőpárok telepenkénti megoszlását a mellékelt táblázat tartalmazza. 2002-ben a 18 költőhelyen a költő gyurgyalag párok becsült száma összesen 121, a partifecskéké 995 volt. A tavalyi évben becsült állománynagysághoz képest gyurgyalag esetében ez több mint 15 százalékos, a partifecske esetében több mint 21 százalékos csökkenést jelent.

Gércén a homokbányát üzemeltető faluszövetkezet a partifecskék számára külön, új homokfalat alakított ki. Így a fecskéket nem veszélyeztette a folyamatos bányászat. A már nem művelt bányaterület tájrendezési tervének egyeztető tárgyalása 2002. június 11-én volt. A Gércei Faluszövetkezet központjában megrendezett egyeztető tárgyaláson Mihály Győzővel, az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársával együtt érvényesíteni tudtuk a madárvédelmi szempontokat. A tájrendezési terv előírja egy 20-30 méter hosszú, 3 méter magas, fészkelésre alkalmas, függőleges földfal kialakítását.

2002-ben két helyen tapasztaltam szándékos emberi pusztítást. Hosszúperesztegen valaki kapával próbálta a költőüreget kiásni, melynek hatására a madár elhagyta fészket. Petőmihályfán bottal tömték be az egyik költőüreget.

Kérem tagtársaimat, akik újabb gyurgyalagtelepről tudnak, hogy jelezzék számomra. Előre is köszönöm!

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság siketfajd (*Tetrao urogallus*) programja

Németh Csaba

9941 Őriszentpéter, Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Siska szer 26/a, e-mail:
orseginp@axelero.hu

Cs. Németh: Capercaillie Project in Őrség National Park

After the mid-20th century the capercaillie became extinct in Vas county. The project aims to reintroduce the birds. As the first step a cock and two hens have been bought. Hopefully they will have enough chicks to be later repatriated.

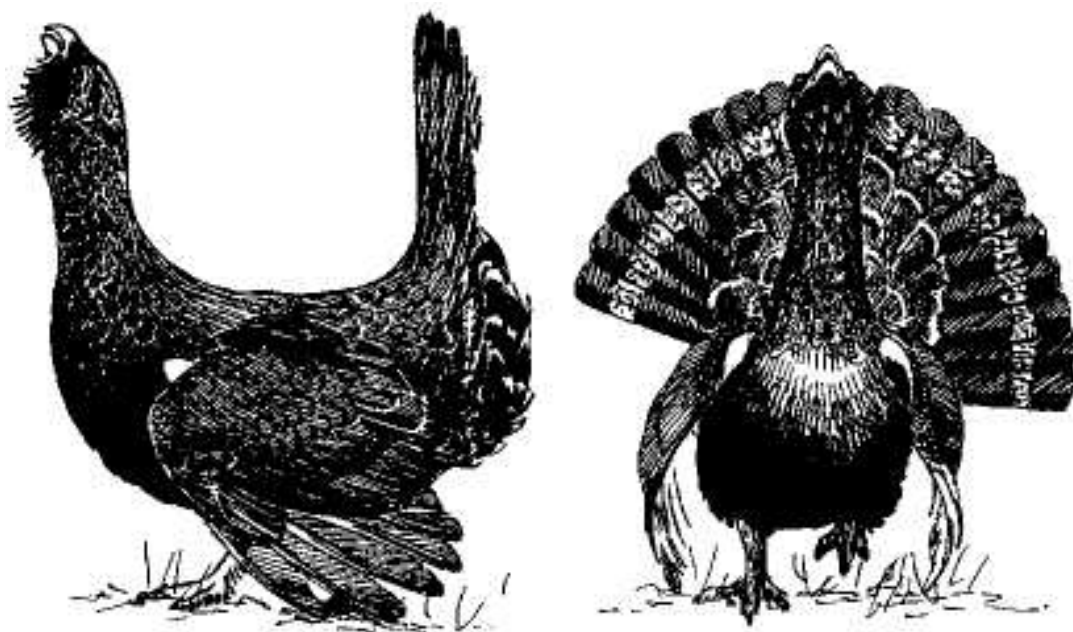
A siketfajdnak (*Tetrao urogallus*) Vas megyében a XIX. sz. végétől a XX. század közepéig két fészkelő populációja volt ismert, egy nagyobb az Őrség területén és egy kisebb a Kőszegi-hegységben. Noha Chernel István a faj XIX. sz. végi megjelenéséről mint előzmény nélküli jelenségről számol be, feltételezhető, hogy a korábbi időszakokban is fészkeltek siketfajd térségünkben. Az utolsó fészkelő populációk eltűnésében számos tényező szerepet játszhatott, melyek közül az

élőhelyek fokozódó zavarása, az intenzív vadászat, a vaddisznó (*Sus scrofa*) elszaporodása és a faj általánosan tapasztalható térvesztése említendő elsősorban.

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság 2002. március 1-i megalakulását követően céljaul tűzte ki, hogy visszahozza a siketfajdot az Őrség területére. Ennek érdekében sikerült felvenni a kapcsolatot egy ausztriai siketfajd tenyésztővel, akinél a tavasz folyamán tanulmányoztuk a faj tenyésztésének lehetőségét. Útmutatása alapján, a Müllex-Körmend Hulladékgyűjtő és Hasznosító KFT támogatásával felépítettünk egy voliert a siketfajdok számára. Az ősz folyamán egy kakast és két tojó madarat kaptunk tenyésztési célból a Hármashatár Baráti Körtől.

Terveink szerint elsőként a faj zárttéri tartásában és szaporításában kell szert tennünk megfelelő gyakorlatra. Ezt követően kerülhetne sor néhány madár bemutatóhelyen való tartására, hogy a Nemzeti Park látogatói is megismerhessék ezt a hazánkból kipusztult madárfajt. Végül, amennyiben sikerül legalább egy tucatnyi fiókat felnevelni, megfelelő előkészítést követően sor kerülhet a madarak repatriálására.

A fent vázolt elképzelés megvalósításához természetesen nagyon sok tapasztalat, szerencse és kitartás szükséges. A kellő alázattal végzett munka azonban remélhetőleg évek multáival sikerre vezet és akkor újra gyönyörködhetünk az Őrségi siketfajdok dürgésében.

(Rajz: Cramp 1992)

A negyedik békamentés Balogunyom határában

Kelemen Tibor

9700 Szombathely, Király u. 15. I/3.

T. Kelemen: The Fourth Frog-Saving Project Near Balogunyom

This year the project worked between March 17 and April 2. The preceding dry periods had an enormous negative effect on the number of frogs. Another problem was that the galeforce wind tore the foil several times. The changes in the number of common toads over years is illustrated in the graph. The table below shows the number of saved frogs daily.

Az idén negyedik alkalommal rendeztük meg a békamentést Balogunyom határában, a megszokott útszakaszon. Az előző évek száraz időszakai erősen éreztették hatásukat a békák mennyiségét illetően. Az idei évben vizsgáltuk leghosszabban, március 17-től április 2-ig a vonulást, és ez alatt 70 példány barna varangyot (*Bufo bufo*), összesen 96 (!) példány békát sikerült átmenteni az út túloldalára.

Ebben az időszakban minimális volt a víz a tóban. A tavat körbevevő árokban is, illetve magában a tóban csak helyenként, foltokban volt víz. Már az első héten, pár nappal a fóliaállítás után erős, viharos szél fújt, mely egyes szakaszokon leszabta a fóliát. Egy idő után annyira felerősödött és folyamatosná vált a szél, hogy a fólia 80%-át letépte, és meddő próbálkozás volt visszarakni, mivel csak ideig-óráig maradt fenn. Három-négy napig tartott ez az állapot. Ez idő alatt úgy próbáltuk ellensúlyozni a fólia hiányát, hogy az ellenőrzéseket hosszabbra vettük - főleg az esti órákban – és folyamatosan figyelemmel kísértük a békák mozgását, illetve összeszedtük az útra feltévedőket, és átvittük a tóhoz. Ami már régen nem történt meg, vödörök tűntek el az akció során, a végére pontosan 13 vödörrel volt kevesebb.

A békamentés végén a megszokott peterakó helyeken egyetlen barnavarangy petefüzér sem volt látható, csak kb. 8-10 példány erdei béka (*Rana dalmatina*) petecsomó. Barna varangy is csak egy-egy, amint épp csak a feje állt ki, ahogy befúrta magát az iszapba.

Az elmúlt pár év adatai már bizonyos összehasonlításokra adnak lehetőséget, bár a fóliaszakasz nem minden évben volt ugyanolyan hosszú. Ez a tény különösebben nem befolyásolta a mennyiséget, mivel az előző évekhez képest hosszabb fóliaszakaszon egyre kevesebb béka volt. Érdeemes elgondolkodni, ha így marad a

tó, meddig apad a békaállomány, illetve mennyire van arányban a megmentett békák száma a belefektetett munkával. Az idén is voltak csoportok, akik kíváncsian szemlélték, hogyan zajlik a békamentés. A program lebonyolításában nagy segítségemre volt Huszár Huba polgári szolgálatosunk, munkájáért ezúton is szeretnék köszönetet mondani.

Lábatlan félelmeink, hüllők Vas megyében

Dankovics Róbert

9721 Gencsapáti, Ady E.u.49., e-mail: drobert@fs2.bdtf.hu

R. Dankovics: 'Legless Fears' – Reptiles in Vas County

Reports in the local newspaper have often caused fear among people in the area though none of the reptiles in our county can be really dangerous. The ones with serious bites are too scarce. These reports only make people afraid of harmless animals. The author describes some common species.

Az ember a kígyóktól való félelmét ősidők óta hordozza. Tudjuk azonban, ezek az állatok is, mint sok más misztikus és veszélyes lény, csak az ismereteink hiánya miatt tűnik félelmetesnek. Vas megyében, a helyi sajtóban, a korábbi évekhez képest, a 2002. évben gyakrabban jelent meg kígyókkal foglalkozó híradás. Az okokat vizsgálva sajnos azt tapasztaljuk, hogy nem a hüllők alaposabb megismerését és a lakosság hiteles tájékoztatását célozta az írások többsége, sokkal inkább a „Kenyeret és cirkuszt a népnek” mottóból a cirkuszt.

Törvényeink minden hazai kígyót védenek, beleértve a viperáinkat is. Hazánk két viperafaja gyakorlatilag veszélytelennek tekinthető, annak ellenére, hogy a marásuk akár életveszélyes is lehet. A rákosi vipera (*Vipera ursinii rakosiensis*) oly mértékben megritkult, hogy fennmaradása is kétségessé vált, mérge pedig kifejezetten gyenge. Szakemberek véleménye szerint az ellenszérum beadása e faj esetében nagyobb kockázattal jár, mint maga a marás. Fokozottan védett! A keresztes vipera (*Vipera berus*) az előző fajnál lényegesen agresszívabb természete és erősebb mérge miatt fokozottabb elővigyázatosságot igényel, azonban szintén ritka, s Magyarországon csak néhány helyen fordul elő, így a Szatmár-Beregi síkon, a Zempléni-hegységben valamint Somogy megye egyes területein. Amennyiben rátekintünk e két faj hazai előfordulásait feltüntető térképre, láthatjuk, hogy az időnként felreppenő hírekkel ellentétben, Vas megyében nem tudott senki felmutatni itt gyűjtött viperát. A

híradások által közölt viperafaj hazánk területén nem is fordul elő, így Vas megyében sem. A megalapozatlan kijelentéseknek pedig ártatlan áldozatai lettek.

Ezek után felvetődik a kérdés, ha nem vipera, akkor mi okozta a riadalmat? Mivel Magyarország nem túl gazdag hüllőkben, a kígyófajok száma sem sok. Összesen öt sikló, a rézsikló (*Coronella austriaca*), az erdei sikló (*Elaphe longissima*), a haragos sikló (*Coluber caspius*), a vízi sikló (*Natrix natrix*) és a kockás sikló (*Natrix tessellata*), és kettő viperafaj, a keresztes vipera, valamint a rákosi vipera fordul elő. Bár nem kígyó, hanem gyík, lábatlan volta miatt a törékeny kuszma (*Anguis fragilis*) is a lehetséges fajok között szerepelhet.

E fajok közül, a földrajzi hely, az élőhely és az állat megfigyelt jellegzetességei nyújthatnak további támpontot az azonosításban. A földrajzi hely alapján megyénkben tovább szűkül a lehetséges fajok száma. Eltűnik a két viperafaj, valamint a haragos és a kockás sikló is. Az élőhelyek alapján már nehezebb azonosítani a fennmaradó néhány siklót és a törékeny kuzmát. Minden fajnak van ugyan jellegzetes élőhelye, az előfordulások azonban nagymértékű átfedést mutatnak. Nagyobb álló és folyóvizek mellett elsősorban vízi siklóval, réteken, legelőkön törékeny kuzmával és rézsiklóval, középhegységi és dombvidéki erdeinkben a megyénkben megfigyelhető fajok mindegyikével találkozhatunk.

A megyénkben előforduló siklók közül küllemében a rézsikló téveszthető legkönnyebben össze a hazai viperákkal. Tarkójának jellegzetes U vagy X mintázata, a háta két oldalán végigfutó szaggatott pontsor, kis testmérete (40-70 cm) megtévesztheti a gyakorlatlan megfigyelőt. E faj a rétek közelében lévő épületekbe és a kert alkalmas üregeibe is behúzódik. A vízi sikló színében és mintázatában egyaránt változatos faj. E sikló képes a teste elülső harmadát a kobrákhoz hasonlóan megemelni, s közben sziszegve, alsó állkapcsának tövét szélesre feszíteni, mitől a fej háromszögletű, és lényegesen szélesebb lesz, mint a nyak. A tarkója két oldalán azonban jellegzetes sárga és fekete mintázatot visel, ami csak erre a fajra jellemző. Hasa fekete-fehér „zongora billentyűzetre” emlékeztet. Az erdei sikló tarkóján szintén látható sárga folt, azonban a fekete folt hiányában ez alig észrevehető az alapszínében is sárgásbarna siklón. Ennek a siklónak a feje kicsi, azonos szélességű a nyakával. Megyénkben, nevéhez híven, összefüggő erdőkkel borított élőhelyeken fordul elő. Ritka. A vízi és az erdei sikló teljes hossza kifejlett korában jóval meghaladja az egy métert.

Az európai lábatlangyík, másik nevén törékeny kuszma, bár lábai hiányoznak, nem kígyó. A szemhéjai nem forrtak össze, így a kígyókkal ellentétben képes pislogni, s amíg a kígyók fark sérülése soha nem regenerálódik, e faj védekezés céljából maga is képes megválni farka egy részétől, ami azután lassan újra kinő, mint más gyíkoknak. A lábatlan gyík rejtett életet él, ezért viszonylag ritkán találkozunk vele. Élőhelyekben nem válogatós. A városszéli kiskertektől az őrségi erdőkön és réteken át az Írott-kő tetejéig, ha kitartóan keressük, megtaláljuk. Csillogó barnás, szinte porcelánszerű testén vékony hosszirányú csíkozás, s néha kék pontok láthatók. Az újszülöttek sárgás krémszínű hátán, a gerincvonalon sötét vonal fut a tarkótól a fark végéig. E faj, a rézsiklóhoz hasonlóan, nem rakja le tojásait. Utódai az anya testében kifejlődnek, majd világrajövetelük után gyorsan átszakítják a vékony, átlátszó tojásburkot, s máris önálló életre képesek.

Vas megye negyed tucat siklófaja és lábatlangyíkja, méregmirigy és méregfog híján, az ijedtségen és kisebb horzsolásszerű harapásokon kívül, nem jelent veszélyt, sem az emberre, sem háziállataira nézve.

Vas megye védett pókjai

Szinetár Csaba

9700 Szombathely, BDF Állattani Tanszék, Károlyi Gáspár tér 4.
e-mail: szcsaba@fs2.bdtf.hu

Cs. Szinetár: Protected Spiders in Vas County

The *Atypus affinis* has been found on the Ság mountain and it probably lives elsewhere, too. The *Eresus cinnaberinus* has been found there, too as well as in a deserted stone-mine in the Kőszeg Mountains. The *Dolomedes fimbriatus* has been found on several bogs in the area. Other protected spiders are also supposed to live in the county. It would be important to take these spiders into consideration in the management of protected areas.

2001 tavaszán megjelent környezetvédelmi miniszteri rendelet (13/2001(V. 9.) alapján 15 pókfaj nyert törvényes védelmet hazánkban. Ezek a fajok Európa más területein is a veszélyeztetett fajok között szerepelnek, többségében nagy méretű, nem csak specialisták által determinálható, esetenként feltűnő és dekoratív fajok. Ezek a szempontok más állatcsoportok esetében is szerepet kaptak, és hasznos szerepet tölthetnek be a természetvédelmi tudatformálásban. Vas megye területén bizonyított előfordulási adattal az alábbi három faj rendelkezik.

Tölgyes torzpók – *Atypus affinis* (Eichwald, 1830)

A torzpók (*Atypidae*) Magyarországon előforduló három faja közül ez a faj a leggyakoribb. A torzpók a füves, ritkábban erdős területek tárnaépítő, rejtett életmódú pókjai. Szövedéssel bélelt lakócsövének a föld felszíne felett is folytatódik, s egyben a sajátos zsákmányszerző eszközét is jelenti az állatoknak. Csak az ivarérett hímjeik hagyják el a lakócsöveket, így megfigyelési és gyűjtési adatok többsége a hímekre vonatkozik. Élőhelyükön az intenzív gyephasználat (taposást is beleértve, esetleg égetést) kerülendő, illetve korlátozandó. A tölgyes torzpók leggyakrabban a középhegységek melegkedvelő tölgyeseiben, bokorerdeiben és lejtősztyeppjein fordul elő. Vas megyében a Ság hegyről vannak adatai, de feltételezhető, hogy a Hercsegen, illetve a Kőszegi-hegységben is előfordul.

Bikapók – *Eresus cinnabarinus* (Olivier, 1789)

A bikapók életmódja sajátosan ötvözi a tárnalakó és fogóháló készítő pókok jellemzőit. Sekély, 5-10 centiméter mély tárnáinak folytatásaként a föld felszíne fölé emelt szétterülő tölcészerű fogóhálót sző, mellyel talajfelszíni rovarokat zsákmányol. A kóborló életmódú cinóberpiros hímek más hazai fajjal nem téveszthetők össze. Augusztustól októberig, illetve tavasszal elsősorban májusban és júliusban láthatjuk a őket. Az egyszínű fekete színű nőstények nem hagyják el tárnáikat. A faj nyílt xerotherm társulásokban, elsősorban a középhegységeink déli kitétségszerű sziklagyepjeiben, lejtősztyeppjeiben, valamint homok pusztákon fordul elő. Vas megyében az előző fajhoz hasonlóan a Ság hegyen él, illetve egy kőszegi-hegységi élőhelyről, egy felhagyott bányából ismert az előfordulása.

Szegélyes vidrapók – *Dolomedes fimbriatus* (Clerck, 1757)

Viszonylag gyakori pókfajunk, mely mocsár- és lápréteken, nádasokban, valamint láperdőkben egyaránt jelen van. Legjellemzőbb Vas megyei élőhelyei az őrési láp-, és mocsárrétek és égeres láperdők. A Rába völgyében, valamint a Kemeneshát lápfoltjaiban is számos helyen él.

Az alábbiakban szereplő három további faj nagy valószínűséggel szintén előfordul Vas megyében, de esetükben jelenleg nem rendelkezünk sem konkrét megfigyeléssel, sem korábbi gyűjteményi példánnyal.

Szurkos torzpók – *Atypus piceus* (Sulzer, 1776)

Korábbi hazai adatai főleg bükkösökből és fenyvesekből származtak. Újabb adatok alapján középhegységi xerotherm füves élőhelyeken és a Dunántúl egyes kékperjés,

kiszáradó láprétjein is előkerült, így például a szomszédos Zala, illetve Veszprém megyékből.

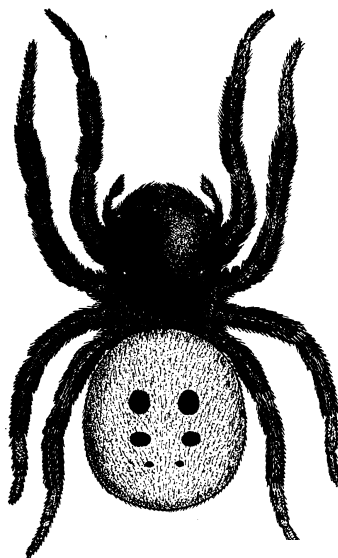
Parti vidrapók - *Dolomedes plantarius* (Clerck, 1757). Ez a ritkább, és kevésbé ismert vidrapók fajunk. Erős kötődést mutat a nyílt felszínekkel rendelkező álló-, és lassú folyású vizekhez. Tipikusan a nyílt vízben vadászik, ahonnan villámgyors alámerülésre is képes. Veszélyeztetettségére több nyugat-európai országban már korábban is felhívták a figyelmet. Gazdag vegetációjú holtágokban, illetve hasonló adottságú tavakban nagy valószínűséggel Vas megyében is él.

Búvárpók – *Argyroneta aquatica* (Clerck, 1757).

Az egyetlen tartósan alámerülő, vízi életmódú pókfaj. Élőhelyeinek visszaszorulása, átalakítása folytán egész Európában a természetvédelem figyelmének középpontjában áll. A parti vidrapóknál említett gazdag hínárvegetációjú élőhelyeken minden bizonnyal él Vas megyében is.

Valamennyi említett faj eszmei értéke, egységesen 2000 Ft.

Felmerülhet a kérdés, hogy a pókok védelme mennyiben jelent új feladatot a hazai természetvédelem számára? A többi gerinctelen állat védelmének stratégiájától nem tér el a pókok védelme sem, azaz a természetes, illetve természet-közeli élőhelyek, valamint a szukcessziós állapotok megfelelő arányú fenntartása lehet a legfőbb módja a fajok védelmének, és állományaik megőrzésének. Emellett más állatokhoz hasonlóan, a védett pókfajok életmódjának, fenológiai jellemzőinek, vagy egyéb (pl. telelési) szokásainak ismerete a természetvédelmi területek kezeléseknél és kiválasztásánál szintén szerepet kell, hogy kapjon a későbbiekben.

Bikapók (*Eresus cinnabarinus*) Rajz: Loksa Imre 1969

MONITORING, FAUNISZTIKA, FLORISZTIKA

Tömördi Természetvédelmi és Madárgyűrűző Tábor (2002)

Bánhidi Péter

9700 Szombathely, Nagy L. u. 36., e-mail: peter.banhidi@ktm.x400gw.itb.hu

P. Bánhidi: Tömörd Nature Conservation and Bird Ringing Camp 2002

This year two foreign recoveries occurred in Tömörd: a Czech whitethroat and a tree sparrow from Germany. We also captured the fifth yellow-browed warbler in Hungary. The number of birds have also changed in several respects, due to the water in the lake (after two dry years it was dredged last year). The table below shows the numbers of ringed birds in the spring migration season the results of the monitoring during the breeding season and the ringed birds in the autumn migration season.

2002-ben Tömördön (É 47°22', K 16°41') két Actio Hungarica madárgyűrűző tábort rendeztünk. A tavaszi tábor április 27-től május 5-ig tartott. A gyűrűzést Polovitzer Péter és Góczán József végezte. A 8 nap alatt 34 faj 200 példánya kapott gyűrűt, 74 volt a visszafogott egyedek száma.

Az őszi vonulás vizsgálatára szervezett tábor július 28-tól november 10-ig működött. Ezzel lényegében átfogjuk a teljes őszi vonulást, tehát hosszú távra így tervezzük az időtartam kialakítását. A korábbiak szerint a gyűrűzők hetente (vasárnap) váltották egymást. Idén is, mint korábban, 27 hálóval történt a madárbefogás. A hálók természetesen a kialakított standard helyeken álltak, biztosítva az összehasonlíthatóságot a korábbi évek eredményeivel. Ezen kívül kockahálót is alkalmaztunk ragadozók befogása érdekében.

A táborban 82 faj 5109 példánya kapott gyűrűt. Jelentős volt a visszafogott madarak száma is (1175 pd.). A tábor ideje alatt két külföldi gyűrűs madár is megkerült: egy prágai gyűrűs mezei poszáta (*Sylvia communis*) és egy német (radolfzelli) gyűrűs mezei veréb (*Passer montanus*). Ez évben is akadtak érdekességek, melyek közül itt a vándorfüzike (*Phylloscopus inornatus*) befogását emelem ki. Ennek a fajnak ez volt az ötödik észlelése Magyarországon.

Megfigyelhető volt az előző évihez képest egy-egy faj egyedszámának jelentős változása, akár növekedést, akár csökkenést mutatva. Nagy jelentősége volt annak, hogy a tavaly őszi iszapolást követően folyamatosan volt víz a tóban. Nagyon sok madár járt inni oda, így az ott befogott példányszám is jelentősen megnőtt. Ennek köszönhető többek között a fecskefajok, a csukok és a kenderikék nagyobb számú

hálóba kerülése. Szintén többszörösére nőtt az erdei pityerek (*Anthus trivialis*) jelölt egyedszáma, mely elsősorban az élőhely-változással magyarázható. Rigófélék sajnos az idén alig-alig voltak, "köszönhetően" annak, hogy a tavaszi, kora nyári időszak aszályos időjárása miatt sem galagonya- sem kökénytermés nem volt. A királykák száma az előző évnek kb. 10 %-ára csökkent! Ennek okát még nem tudjuk, de megfigyelések szerint (Varga László szóbeli közlése) máshol is lényegesen kisebb számban láthatók.

Ez évben a rétterületek szárazúzóása forrás hiány miatt elmaradt, remélhető, hogy a kora tavaszi időszakban el tudjuk végeztetni.

Már hagyományosan heti váltással 3-3 szakmai gyakorlatát töltő vadásztanuló segítette a tábor tevékenységét a Herman Ottó Szakközépiskolából. Augusztusban pedig 3 környezetvédelem szakos tanuló töltötte a madárvártán 2 hetes nyári szakmai gyakorlatát.

A tábort sokan keresték föl az idén is. A gyermekcsoportokon kívül több érdeklődő érkezett az ország különböző területeiről és egy alkalommal angol madarász is járt Tömördön. Az október 5-6-i nemzetközi madármegfigyelő napokon is sok érdeklődő vett részt, közülük többen is újra fölkeresték a tábort.

Végül név szerint szeretném felsorolni azokat, akik akár gyűrűzőként, akár segítőként a tábor szervezésében, működtetésében aktívan és rendszeresen részt vettek: Angyal Gyöngyi, Bánhidi Márton, Grúber Ágnes, dr. Gyurácz József, Hafner Andrea, Huszár Huba, Illés Péter, Kelemen Tibor, Kiss János (Pécs), Koszorús Péter, Lepold Zoltán, Lőrincz Csilla, Magyar Linda, Németh Csaba, Polovitzer Péter, Ruff Andrea, Szabolcs Alex, Szentendrei Géza, Varga László, Wisztercill János. Köszönet illeti őket azért, hogy a Vas megyei madártan egyik meghatározó tevékenységét segítették.

A fajokat és a fajonkénti példányszámokat az alábbi táblázat tartalmazza: (A táblázatban közlöm a tavaszi és az őszi gyűrűzésünk során befogott és jelölt madárfajok példányszáma mellett a BDF biológia szakos hallgatóinak költési időszakban szervezett ökológia terepgyakorlatán, 2002. május 21-22-én pontszámlálással felvételezett madárfajok egyedszámát is – a szerk.)

Faj	Tavaszi vonulás/költés 2002. IV. 27- V. 05.	Költés 2002. V. 21-22.	Őszi vonulás 2002. VII. 28 – XI. 10.
balkáni fakopács (<i>D. syriacus</i>)	-	-	-
barátcinege (<i>P. palustris</i>)	1	-	38
barátposzáta (<i>S. atricapilla</i>)	64	10	394
barázdabillegető (<i>M. alba</i>)	-	1	13
barna rétihéja (<i>C. aeruginosus</i>)	-	-	2
berki tücsökmadár (<i>L. fluviatilis</i>)	-	-	-
cigánycsuk (<i>S. torquata</i>)	2	2	61
citromsármány (<i>E. citrinella</i>)	4	5	242
cserregő nádiposzáta (<i>A. scirpaceus</i>)	-	-	3
csicsörke (<i>S. serinus</i>)	-	-	5
csilpcsalpfüzike (<i>Ph. collybita</i>)	5	6	239
csíz (<i>C. spinus</i>)	-	-	10
csuszka (<i>S. europaea</i>)	1	3	19
énekes nádiposzáta (<i>A. palustris</i>)	-	-	10
énekes rigó (<i>T. philomelos</i>)	1	-	51
egerészölyv (<i>B. buteo</i>)	-	1	4
erdei fülesbagoly (<i>A. otus</i>)	-	-	2
erdei pinty (<i>F. coelebs</i>)	6	8	67
erdei pityer (<i>A. trivialis</i>)	8	5	251
erdei szürkebegy (<i>P. modularis</i>)	1	-	90
fácán (<i>Ph. colchicus</i>)	-	2	-
fehér gólya (<i>C. ciconia</i>)	-	1	-
fekete harkály (<i>D. martius</i>)	-	3	-
fekete rigó (<i>T. merula</i>)	1	8	119
fenyőpinty (<i>F. montifringilla</i>)	-	-	1
fenyőrigó (<i>T. pilaris</i>)	-	-	1
fenyvescinege (<i>P. ater</i>)	-	-	9
fitiszfűzike (<i>Ph. trochilus</i>)	5	-	39
foltos nádiposzáta (<i>A. schoenobaenus</i>)	-	-	5
függőcinege (<i>R. pendulinus</i>)	-	-	-
fülemüle (<i>L. megarhynchos</i>)	-	-	6
fűrj (<i>C. coturnix</i>)	-	3	-
fűsti fecske (<i>H. rustica</i>)	-	4	271
hantmadár (<i>O. oenanthe</i>)	-	-	4
házi rozsdafarkú (<i>Ph. ochruros</i>)	-	-	27
házi veréb (<i>Pas. domesticus</i>)	-	-	1
hegyi fakusz (<i>C. familiaris</i>)	1	-	8
héja (<i>A. gentilis</i>)	-	-	1
kakukk (<i>C. canorus</i>)	-	5	-
karvaly (<i>A. nisus</i>)	-	-	1
karvalyposzáta (<i>S. nisoria</i>)	2	-	8
kék cinege (<i>P. caeruleus</i>)	5	2	364
kenederike (<i>C. cannabina</i>)	-	-	53
keresztcsőrű (<i>L. curvirostra</i>)	-	-	1
kerti geze (<i>H. icterina</i>)	1	-	24
kerti poszáta (<i>S. borin</i>)	1	-	36
kerti rozsdafarkú (<i>Ph. phoenicurus</i>)	4	-	15
kerti sármány (<i>E. hortulana</i>)	-	-	1
kis fakopács (<i>D. minor</i>)	2	-	6
kis légykapó (<i>F. parva</i>)	-	-	3
kis poszáta (<i>S. curruca</i>)	12	-	161
kormos légykapó (<i>F. hypoleuca</i>)	1	-	99
közép fakopács (<i>D. medius</i>)	-	-	2
léprigó (<i>T. viscivorus</i>)	-	-	1

meggyvágó (<i>C. coccothraustes</i>)	5	2	29
mezei pacsirta (<i>A. arvensis</i>)	-	7	-
mezei poszáta (<i>S. communis</i>)	16	2	147
mezei veréb (<i>Pas. monachus</i>)	11	9	349
molnárfecske (<i>D. urbica</i>)	-	-	160
nádi sármány (<i>E. schoeniclus</i>)	-	-	26
nagy fakopács (<i>D. major</i>)	-	3	16
nagy fülemüle (<i>I. luscini</i>)	-	-	3
nagy őrgébics (<i>L. excubitor</i>)	-	-	2
nyaktekerecs (<i>J. torquilla</i>)	-	-	7
ökörzem (<i>T. troglodytes</i>)	-	-	30
örvös galamb (<i>Columba palumbus</i>)	-	1	-
örvös légykapó (<i>F. albicollis</i>)	-	-	6
őszapó (<i>Ae. caudatus</i>)	8	-	70
partifecske (<i>R. riparia</i>)	-	-	2
réti pityer (<i>A. pratensis</i>)	-	-	2
réti tücsökmadár (<i>L. naevia</i>)	3	-	4
rozsdás csuk (<i>S. rubetra</i>)	2	-	74
rövidkarmú fakusz (<i>C. brachydactyla</i>)	-	-	17
sárga billegető (<i>M. flava</i>)	-	-	4
sárgafejű királyka (<i>R. regulus</i>)	-	-	42
sárgarigó (<i>O. oriolus</i>)	-	5	-
seregély (<i>S. vulgaris</i>)	-	6	2
sisegő fűzike (<i>Ph. sibilatrix</i>)	1	-	38
sordély (<i>M. calandra</i>)	-	4	1
süvöltő (<i>P. pyrrhula</i>)	-	-	43
szajkó (<i>G. glandarius</i>)	1	3	32
széncinege (<i>P. major</i>)	9	5	339
szőlőrigó (<i>T. iliacus</i>)	-	-	6
szürke küllő (<i>P. canus</i>)	-	-	1
szürke légykapó (<i>M. striata</i>)	-	-	57
tengelic (<i>C. carduelis</i>)	-	-	3
tövisszúró gébics (<i>L. collurio</i>)	5	4	72
tüzesfejű királyka (<i>R. ignicapillus</i>)	1	-	15
vadgerle (<i>S. turtur</i>)	-	5	1
vándorfűzike (<i>Ph. inornatus</i>)	-	-	1
vörösbegy (<i>E. rubecula</i>)	9	2	649
zöld küllő (<i>P. viridis</i>)	-	1	3
zöldike (<i>C. chloris</i>)	1	6	88
Összesen	200	134	5109

Keresztcsőrű (*Loxia curvirostra*), BirdLife grafika

A vándorfüzike (*Phylloscopus inornatus*) előfordulása Tömördön

Kiss János

7622 Pécs, Sikósi út 22.

J. Kiss: Occurrence of the Yellow-browed Warbler in Tömörd

On a rainy and windy, cool day, Oct 11 2002 a yellow-browed warbler was captured and ringed. It was the fifth documented occurrence of the species in Hungary.

2002. október 11-én egész nap és 12-én délelőtt folyamatosan esett az eső. 12-én 15 órakor húztuk szét a hálót. Ekkor hűvös (7 Celsius fok), szeles idő volt. Az első hálóellenőrzést 16 óra 30 perckor tartottuk. A vándorfüzike egy példányát a tó heterogén, vadrózsával, vadkörtevel, kökénnyel elegyes gyomos gyepsávjában felállított 2-es számú hálóban találtuk meg Lőrincz Alexszel. A királyka nagyságú madáron már szedés közben feltűnt a nagy szárnyfedők csúcsán húzódó élénk sárgásfehér és a középső szárnyfedőkön húzódó egy kicsit halványabb szárnycsík. A feje is barnább volt, mint ami általában a csilpcsalpfüzikére jellemző. A határozó könyv (Svensson 1992) leírása (szín, méretek) alapján Bánhidi Péter és Németh Csaba gyűrűző társaimmal egyértelműen megállapíthattuk, hogy a befogott madár egy fejlett korú vándorfüzike, melynek méretei a következők voltak: szárny 57 mm, farok 42 mm, I-II. 11 mm, $\pm +6$, leghosszabb kézevezők a 4. és az 5. A madarat fényképezés és mérés után elengedtük. Elrepülve hallatta hangját, amely hosszabb volt a csilpcsalpfüzike hasonló hangjánál.

A vándorfüzike a szibériai tajgának jellegzetes költő madárfaja, szeptember-októberben rendszeresen jelennek meg kóborló példányai Észak-Nyugat és Közép-Európa egyes vidékein, elsősorban folyó- és tóparti bokrosokban, erdőkben. Magyarországon az első példányt (fiatal) 1989. október 8-án Egerszalókon fogták (Fitala 1993), majd még ugyanebben az évben Surányban, egy Duna menti fűzesben is észleltek egy másik madarat (Magyar és társai 1991). Az ócsai madárvártán 1999. október 1-én (fejlett tojónak határozva), Tata közelében 2001. november 27-én (fiatal példány) gyűrűztek egy-egy vándorfüzikét (MME, Madárgyűrűzési Központ, Halmos Gergő szóbeli közlése). Így a tömördi példány a faj ötödik bizonyított, hazai előfordulása (*a szerk.*).

A sárgafejű királyka (*Regulus regulus*) őszi vonulása Tömördön

Góczán József – Gyurácz József

BDF, Állattani Tanszék

9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyjozsi@deimos.bdtf.hu

J. Góczán - J. Gyurácz: Autumn Migration of the Goldcrest in Tömörd

Because of the relatively high number of ringed goldcrests in the area, the examination of its migration has become possible. 80% were captured in the thorny bushes. They do not stay for long in the area. The migration period is usually between late September and early November, with a peak towards the end, when Baltic and Scandinavian populations arrive. Males and females migrate together though there were significantly more males due to competition for food. No difference in wing or tail formulae has been found among the waves. As for the amount of fat, however, birds in the first and last waves are better than the others.

A sárgafejű királyka (*Regulus regulus*) őszi vonulásáról hazánkban nagyon kevés szakirodalom jelent meg, amelynek fő oka, hogy a jelentős gyűrűző állomásokon kevés királykát jelöltek az élőhelyek adottságai miatt, így nem állt rendelkezésre elegendő, szakszerűen felvett adat a részletes vizsgálatokhoz. A Tömördi Madárvártán (É sz. 47° 22', K h. 16° 41') azonban az elmúlt években jelentős számú királykát gyűrűztünk meg, így lehetségessé vált ezen vizsgálatok elvégzése.

Vizsgálataink kimutatták, hogy az őszi vonulás során a hazánkon átvonuló királykák számára a tömördi terület fontos pihenőhely, amit a befogott madarak viszonylag nagy egyedszáma bizonyít. 1998-ban 124, 1999-ben 112, 2000-ben 521, 2001-ben 451, 2002-ben 42 példányt gyűrűztünk. A vonulásukat Tömördön megszakító királykák elsősorban a töviskes növénytársulást (kökény, galagonya, vadvadkörte) választották, itt fogtuk meg a példányok 80%-át. 19% a gyomos gyepsávban, 1% a tóban került befogásra. Táplálkozás, energiaraktározás szempontjából azonban nem lehetett jelentős terület a tömördi bokros, ezt a gyűrűzés időszakában visszafogott madarak alacsony aránya (5,02 %) és a visszafogott vonuló madarak rövid tartózkodási ideje (1-2 nap) alapján feltételezzük.

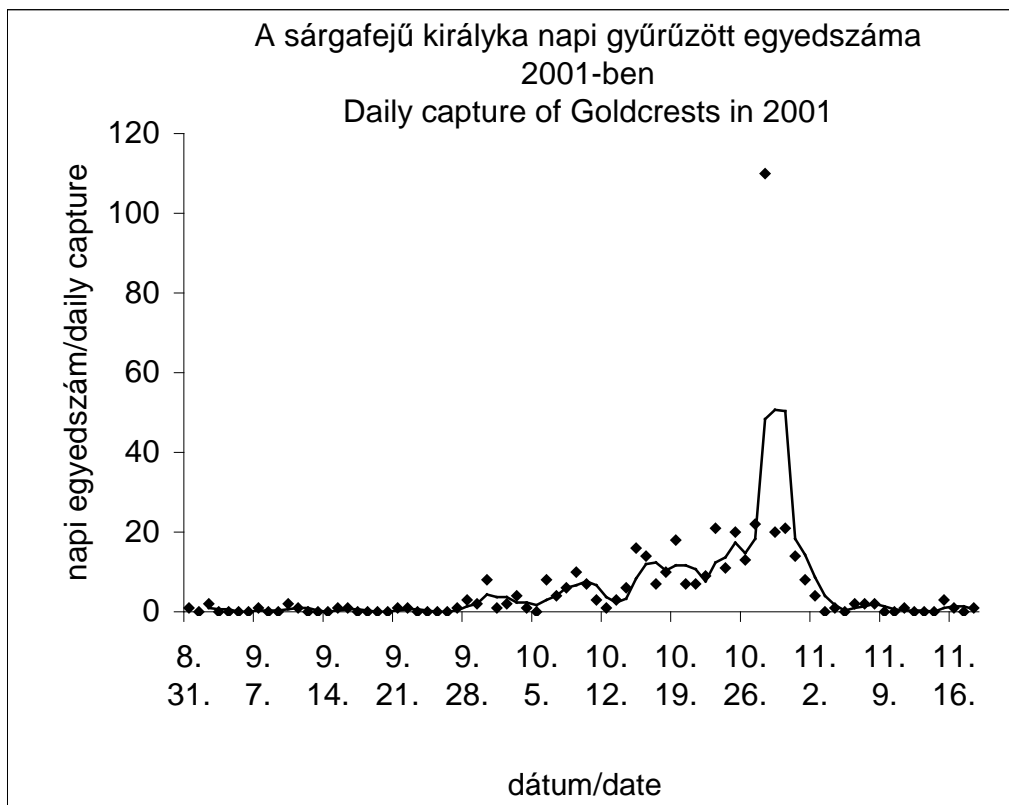
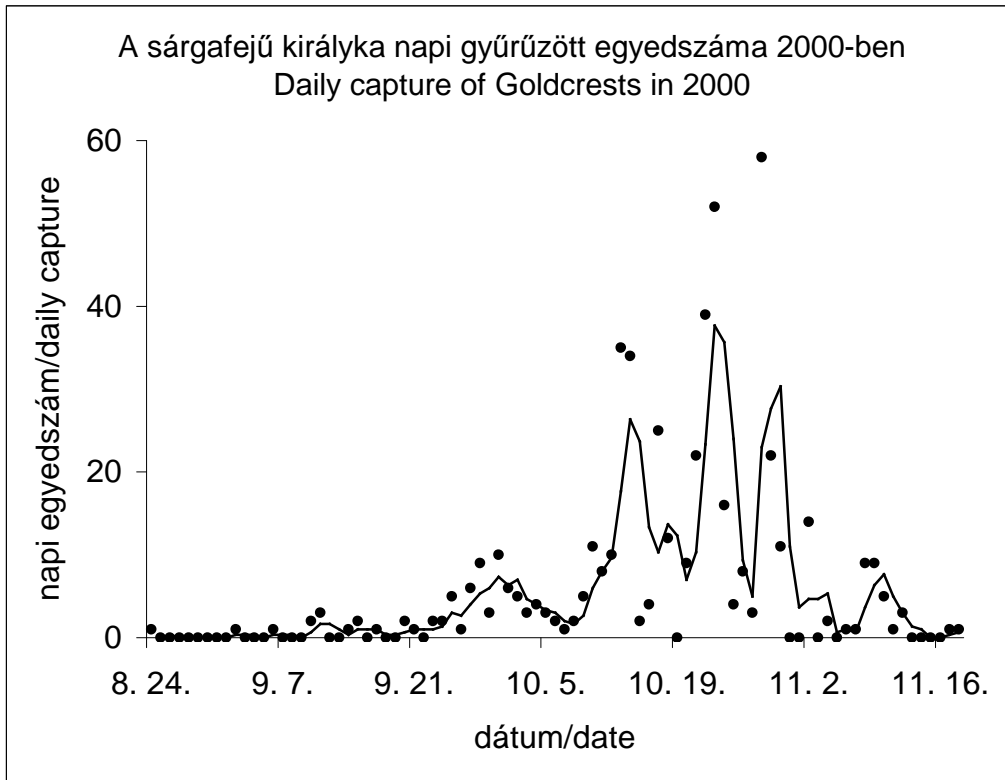
A királyka a parciális vonuló fajok közé tartozik, a legészakibb költőterületek kivételével maradnak vissza telelő példányok. Az állomány többsége vonuló, a telet Európa középső és déli tájain töltik. Az őszi vonulást hazánkban vonulásdinamikai szempontból még nem vizsgálták, de részletes adatokkal rendelkezünk a Balti-tenger

keleti és déli medencéjéből. Ezen a területen, a tömördi eredményekhez hasonlóan, évente az őszi vonulás során befogott madarak egyedszáma jelentős ingadozást mutatott, amit elsősorban nem a populációk egyedszám változásával hoznak kapcsolatba, hanem a vonulási útvonalak, illetve pihenő és táplálkozó helyek időnkénti változásaival magyarázzák. A balti térségben a királykák vonulása szeptember elejétől október végéig tart. Nálunk a vonulás lényegesen rövidebb, szeptember végétől november első napjaiig zajlik, a csúcsideszak október utolsó, november első napjaira esett (10.24.-11.04., 2001. október 28-án 110 példány lett befogva) a vizsgált években. Ez azzal magyarázható, hogy ekkor értek ide a skandináv és a balti területekről nagy számban a királykák. A megkerülési adatok is ezt támasztják alá. Tömördön egy oroszországi, a Rybachy-félszigeten (Balti-tenger) gyűrűzött madár került a hálóba 2001. november 11-én.

Vizsgálataink szerint a hímek és a tojók együtt vonultak, a nemek napi egyedszámának alakulása nagyon hasonló, amit a korrelációs együttható 1-hez közeli értéke is mutat ($r > 0,9$) volt. A királyka vonulása – különösen testméretéhez viszonyítva – rendkívül gyorsan zajlik, tudomásunk van olyan madárról, melyet a gyűrűzést követő napon a gyűrűzés helyétől 444 km-re fogtak vissza, de két-három napos repüléssel 250-800 km-t megtevő példány több is ismert. A legnagyobb távolságokat éjszaka teszik meg. A Balti-tenger térségében megfigyelték, hogy a magasnyomású időjárási helyzetek idején a királykák vonulási aktivitása jelentősen megnőtt. A repülési magasság elsősorban a szél irányától és erősségétől függ, erős ellenszélben a királykák alacsonyabban vonulnak. A királyka vonulásáról elmondhatjuk, hogy sokkal kevésbé függ az időjárástól, mint más énekesmadaraké, egy lengyelországi gyűrűző állomáson intenzív vonulást tapasztaltak erős szélben és esőben is.

A királykák vonulása úgynevezett lépcsőzetes vonulás, azaz az északabbra fészkelő populációk egyedei korábban kezdik a vonulásukat és gyorsabban vonulnak a délebbre fészkelőknél. Általában a vonulási diagramokon jelentkező hullámok egyetlen, jól kifejezett csúccsal rendelkeznek, ami azt jelzi, hogy ezek az egyedek egy költőpopulációt is alkothatnak. Néha egy hullámban több csúcst is találunk, ami a populációk lehetséges keveredésére utal. Szárnymorfológiai vizsgálat az őszi vonulási időszakban Magyarországon még nem készült. A szárny és farok hosszban lényeges eltéréseket nem találtunk az egyes vonulási periódusok egyedei között. Véleményünk szerint ennek több oka is lehet. Egyrészt lehetséges, hogy a királykák

populációi közt egyáltalán nincs lényeges eltérés ezen méreteket tekintve. A valószínűbb azonban az, hogy a lépcsőzetes vonulás következtében a populációk

nagy mértékben keveredtek, és emiatt a költőpopulációk közt esetlegesen meglévő különbségek statisztikailag már nem voltak kimutathatók a pihenőhelyeken befogott vonuló állományokban.

Lényeges eltérést tapasztaltunk azonban a raktározott zsír mennyiségét vizsgálva. Legkevesebb zsírt az első vonulási periódus (08.24.-10.06.) egyedei raktározta, a zsírindex (min. 0, max. 5) átlagos értéke 2000-ben hímeknél $1,73 \pm 1,65$, tojóknál $1,77 \pm 1,73$ volt. Ezek az egyedek valószínűleg a hazai költőállományból (Kőszegi-hegység) származó rezidens példányoknak, vagy rövid távú vonulóknak tekinthetők, ezért nem volt szükségük nagy zsírtartalékok felhalmozására. A rezidens egyedeket a vonulási időszakban többször visszafogtuk a vizsgálati területen. Viszonylag kevés zsírt találtunk az utolsó vonulási periódusban (11.03.-11.18) jelölt egyedeken is, amelyek egyrészt rezidens madarak lehettek, másrészt északról érkezhettek, de nem vonultak tovább. Így nekik sem volt szükségük jelentősebb mennyiségű raktározott zsírra. A vonulási csúcsideszakban Tömördön megjelent királykáknek viszonylag nagyobb mennyiségű zsírtartalékuk volt, a zsírindex átlagos értéke 2000-ben hímeknél $3,91 \pm 0,98$, tojóknál $3,68 \pm 0,88$ volt. Ezek a madarak csak 1-2 napra szakították meg vonulásukat, hiszen elegendő tartalékkal rendelkeztek ahhoz, hogy elérjék a délebbre fekvő telelőterületeiket. Azonban még ezen egyedek zsírja is lényegesen kevesebb volt, mint az a vonulásuk kezdetén lehetett. Egy vizsgálat szerint a balti térségben a vonulásra felkészült egyedek átlagos testtömege 7,8 gramm volt. Tömördön több mint 1000 madár között egyetlen ilyen nagy testtömegű egyeddel sem találkoztunk. 2000-ben a vonulás csúcsideszakában befogott hímek átlagos testtömege $5,71 \pm 0,4$, a tojóké $5,49 \pm 0,45$ volt.

Az Európa különböző tájain az őszi vonulás során végzett ivararány-vizsgálatok azt mutatják, hogy minél délebbre haladunk a vonulási útvonalon, annál nagyobb a hímek aránya. Ez azzal magyarázható, hogy a vonulás során is nagyon erős az intraspecifikus kompetíció (egy populáción belül, az egyedek közötti versengés például a táplálékért) a királykák közt. A nagyobb és agresszívebb hímek több táplálékhoz jutnak, ezért halálozási arányuk alacsonyabb a tojókénál. Ebbe a trendbe illeszkednek a tömördi vizsgálatok adatai is. 2001-ben Tömördön a hímek aránya 63,07 %, a tojóké 36,93 % volt. Egy svédországi gyűrűzőhelyen az őszi vonulási időszakban 51,6 % volt hímek, 48,4 % a tojók aránya.

A királyka őszi vonulásával kapcsolatos egyéb részletek (pl. a vonulás korfüggésének, a vonuló madarak tartózkodási idejének és telelőterületeinek

pontosabb megismerése) feltárása érdekében további adatgyűjtésre van szükség. (További adatokat és az irodalmi hivatkozásokat ld. Góczán J: A sárgafejű királyka (*R. regulus*) őszi vonulása Tömördön című szakdolgozatában. Szombathely, 2002, BDF Állattani Tanszék – a szerk.)

Új vonulásvizsgálati módszer Tömördön és Sumonyban – Magyarországon először

Lepold Zoltán¹ – Gyurácz József – Lepold Ágnes – Ruff Andrea

¹9100 Tét, Zrínyi u. 29. e-mail: lezoli@axelero.hu

Z. Lepold – J. Gyurácz – Á. Lepold – A. Ruff: A New Method to Examine Migration in Tömörd and Sumony

The new method of orientation was developed by a Polish team led by P. Busse. The experiments are done in a cage covered with kitchen foil on which the birds make marks, then these are counted and the data are processed to calculate the main directions of migration. The authors give a detailed description of the experiment and the computer program for data-processing. The charts shows the number of birds in the experiments and those which were active enough in Tömörd and Sumony respectively. The orientation results of the segde warbler, goldcrest, blackcap and robin are illustrated in diagrams.

A vonuló madarak vonulási útvonalainak meghatározása a madárvédelem fontos kérdése, ennek egyik módszere a gyűrűző állomások hálózatában gyűrűzött és visszafogott madarak adatainak gyűjtése. Így a meggyűrűzött madarak visszafogott néhány ezreléke ill. százaléka szolgáltat (nem csak) az útvonalra vonatkozó adatokat. Az új módszer a befogott madarak vonulási irányát határozza meg egy orientációs kalitkában (ún. Busse-kalitkában) felvett adatsor statisztikai feldolgozása után.

Az egyes, adott helyen megfogott madarak vonulási irányának („orientációjának”) meghatározására több kísérlet, illetve próbálkozás volt. Ezek egy részénél az úgynevezett orientációs kalitkába helyezve a madarat vizsgálták azt az irányt, amely felé a madár leginkább igyekezett, orientálódott. E téren Przemyslaw Busse egy új adatgyűjtési és kiértékelési módszert dolgozott ki, melyet a 2000. december 9-10-én Lengyelországban, a SEEN találkozón ismertetett, és ellátta a résztvevőket a vizsgálatához szükséges Busse-féle kalitkákkal. 2001 nyarán Sumonyban, ősszel pedig Tömördön végeztük az adatgyűjtést, a gyűrűzés céljából befogott madarakkal.

Az adatgyűjtés módszerét röviden összefoglalva ki kell emelni azt a fontos újítást, hogy a madár egy vékony átlátszó műanyag fóliával bevont, nyolc 45°-os szektorra osztott kalitkába kerül, ahol a menekülő tevékenysége során a fóliára csőrével és karmaival karcolásokat, lyukakat vág. Ezeket a nyomokat azután szektoronként összegzik, és egy adatgyűjtő lapon rögzítik a madár más adataival együtt. A madár az északi irányhoz tájolt, és egy nem átlátszó kerettel körbevett kalitkából csak az ég felé lát ki, így a helyi terepviszonyok nagy része a vizsgálatból mint zavaró tényező kizárható.

Az orientációs füzetbe a következő adatokat jegyeztük fel: faj, gyűrűszám, státusz (először gyűrűzött / visszafogott), nem, kor, zsír, súly, dátum, hálóellenőrzés ideje, vizsgálat tartama tól-ig, nappal vagy éjjel történt a vizsgálat, időjárási adatok. Ezen kívül egy nyolc szektorra osztott körbe a fólián talált nyomok számát.

Az adatok feldolgozása egy számítógépes programmal történik, amely statisztikai módszerekkel értékeli ki a beírt adatsort. Busse úr nagy hangsúlyt fektetett az adatbevitel pontosságára, ezért a program az először begépelte adatokat a második begépeléssel összehasonlítja, így szűrve ki a gépelési hibákat. A kétszeri bevitel után következik a kigyűjtés, majd a feldolgozás. E program használata nehézkes, ez nagyban késleltette a felvett adatok kiértékelését.

A program több lépésben dolgozza fel és közben pontosítja az adatsort. Vektorként kezeli a vonulási irányokat, ezek szerint azok összeadhatók. Fontos új feltevés az, hogy egy madárnak többféle irányultsága lehet, vizsgálatok szerint maximum 4 fordul elő. Szintén feltételezi a madarak tengelyirányú viselkedését, mely szerint a vonulási iránnyal teljesen ellentétes irány nem téves irányultság!

Ezek szerint a program a következő főbb lépéseket hajtja végre a feldolgozás során:

1. kizárja az alacsony aktivitású madarakat;
2. simítás: a kisebb intenzitású vektorokat a mellettük lévő nagyobbakhoz adja hozzá, ezzel csökkenti a „fő” vektorok számát;
3. egyszerűsítés: 3 egymáshoz közeli fő vektor közül a középsőt a két szélső arányában szétosztja, és azokhoz hozzáadja;
4. megfordítás: tengelyirányú viselkedést feltételezve megfordítja az évszaknak megfelelő vonulási iránnyal szögesen ellentétes vektorokat.

A program többféle eredménytáblázatot ad, annak megfelelően, hogy milyen lépéseket végzett el a kiértékelés során. A legpontosabb, „SR” (simított,

visszafordított) adatsorokat használtuk. Az eredménytáblázatok a madár fenti adatain kívül 60 szektorra számított (6°) orientációs eredményt adnak, melyek százalékban mutatják az intenzitásokat. Ezek megfelelő táblázatkezelővel tovább feldolgozva kördiagramban ábrázolhatók.

A kördiagramokat egy segédprogrammal lehetett generálni. Az időjárás adatok sajnos a vizsgált madarak nagy százalékában nem kerültek feljegyzésre.

Tömördön (É 47°22', K 16°41') 2001.08.15-10.22-ig 11 fajról gyűjtöttünk adatokat (Aktív: a vizsgálat alatt legalább 20 karcolást tett):

Faj	Össz	Aktív
vörösbegy (<i>Erithacus rubecula</i>)	37	35
sárgafejű királyka (<i>Regulus regulus</i>)	33	31
barátposzáta (<i>Sylvia atricapilla</i>)	29	29
kormos légykapó (<i>Ficedula hypoleuca</i>)	17	17
kis poszáta (<i>Sylvia curruca</i>)	13	13
mezei poszáta (<i>Sylvia communis</i>)	8	8
csilpcsalpüzike (<i>Phylloscopus collybita</i>)	7	7
fitiszüzike (<i>Phylloscopus trochilus</i>)	7	4
tövisszúró gébics (<i>Lanus collurio</i>)	3	3
tüzesfejű királyka (<i>Regulus ignicapillus</i>)	2	2
kerti poszáta (<i>Sylvia borin</i>)	1	1

Sumonyban (É 45°48', K 17°56') 2001.07.17-08.05-ig 3 fajról gyűjtöttek adatokat:

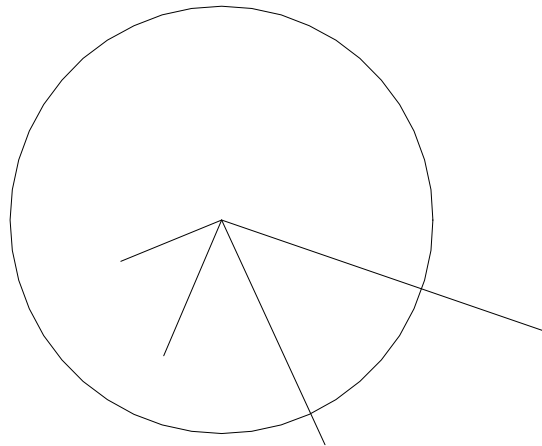
Faj	Össz.	Aktív
foltos nádiposzáta (<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>)	47	40
cserregő nádiposzáta (<i>Acrocephalus scirpaceus</i>)	27	23
énekes nádiposzáta (<i>Acrocephalus palustris</i>)	2	2

Az egy-egy fajból vizsgált madarak kis száma miatt az eredmények nem teljes értékűek, mivel e kis létszámú vizsgált csoportok nem tekinthetők reprezentatív mintának. Ezek szerint az adatgyűjtést több éven át folytatva kaphatunk csak elégséges mennyiségű adatot egy-egy fajról. Kivételt képeznek ez alól a gyűrűzőtáborokban legnagyobb példányszámban fogott fajok, mint például a vörösbegy. 2001-ben Tömördön ebből 753 példányt fogtunk, de csak e faj minden egyedére kiterjedő orientációs vizsgálat legalább plusz egy fő folyamatos munkáját igényli.

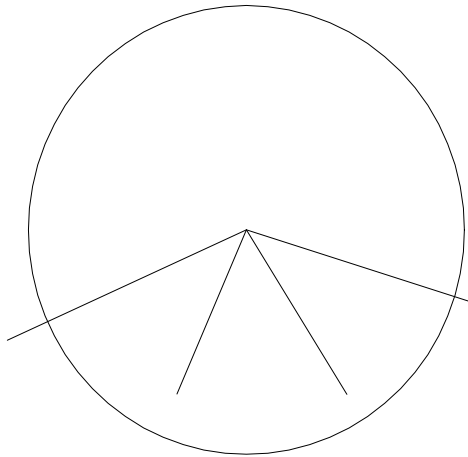
Ezek után térjünk át az egyes fajok Busse-féle kalitkában történt orientációs vizsgálatának eredményeire. Csak a négy legnagyobb példányszámban vizsgált madárfaj eredményeit közöljük itt, a többiről információ az egyesület honlapján található (www.extra.hu/chernelmte). Az egyes madarak százalékos intenzitását szektoronként összegezve és egy ábrába rajzolva már értékelhető eredmény

mutatkozik. További csoportonkénti vektoros összegzéssel kaptuk a leginkább szemléletes rajzot, amelynél már könnyen összemérhetők az egyes irányokban mutatott intenzitások.

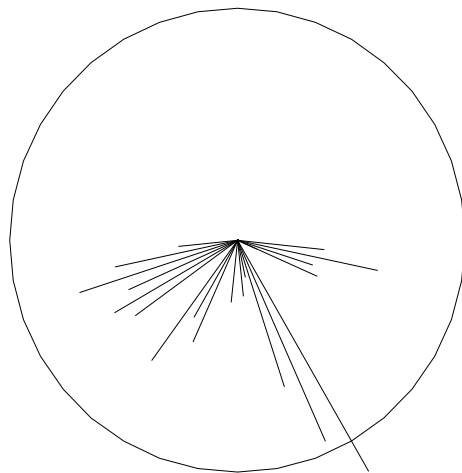
Foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*): négyes irányultságot mutat, melyek közül DK-K felé van a legnagyobb intenzitás: 40%. A D-DK irány is meghatározó mivel értéke nagyobb, mint az összehasonlításként berajzolt 25%-os intenzitásnak megfelelő kör (1. ábra). A Sumonyban gyűrűzött és Máltán, illetve Izraelben megkerült madarak is ennek a két fő vonulási iránynak a létezését erősítik meg.

Sárgafejű királyka (*Regulus regulus*): szintén négyes irányultságú, de kiegyenlítettebb az egyes irányokban mutatott intenzitása, a legnagyobb DNY-NY irányban 30%. (2. ábra) Egy rajzban feltüntetve az egyes madarak intenzitását is megállapíthatjuk, hogy nem válnak szét annyira csoportokra, mint a barátposzáta (*S. atricapilla*) esetén (3. ábra). A Tömördön gyűrűzött és Olaszország északi részén megkerült madár is a DNY-i vonulási irányt támasztja alá.

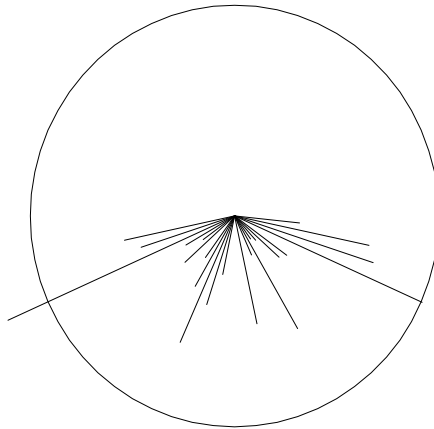

Barátposzáta (*Sylvia atricapilla*): két fő és két "mellék" irány a meghatározó. D-DK irányban 34%, DNY-NY felé 32%. (3. ábra) A megkerülési adatok ennek megfelelően nagyjából a Balkán-félszigetről és a Közel-Keletről, kisebb részben délnyugat Európából vannak.

Vörösbegy (*Erithacus rubecula*): az összesített ábrán nem fedezhető fel jelentős csoport, ami alapján vektoros összegzést végezhetnék (4. ábra), viszont a dátum szerint 3 részre bontott adatokban már igen. A 09.15-e előtt fogott vörösbegyek (8 pld.) kettős irányultsága határozott DK-i (75%), a kisebb intenzitás DNY-NY-i. A 10.01. utániaké (10 pld.) ehhez igen hasonló, de a kisebb intenzitás D-DNY-i. Itt a DK-i

intenzitás: 82%. A 09.15 - 10.01-ig vizsgált példányok esetében csoportok nem fedezhetők fel. Az eredmények alapján egyértelmű, hogy jelentős eltérés a vörösbegynél a különböző időszakokban vonuló példányok vonulási irányát tekintve Tömördön nem mutatható ki. Az orientációs vizsgálat eredményeivel összehasonlítva a gyűrűzés visszafogási adatok eltérést mutatnak, mivel ez utóbbi szerint dél-délnyugat a meghatározó irány. Franciaországból, Spanyolországból, Algériából, Olaszországból is vannak visszafogások.

A körmendi munkacsoport idej programjaiból

Jene Sándor

9900 Körmend – Horvátnádalja, Nádajai u. 19., e-mail: jenes@freemail.hu

S. Jene: Projects of the Körmend Working Team

Nestbox project: 20 nestboxes were taken to another forest because of logging. The colony was enlarged to 35 nestboxes. The project was very successful with 280 fledged youngs and two foreign recoveries: one from around Vienna, another from Ljubjana.

Ringin camp along the river Rába: it lasted 5 days and 442 birds were ringed on the partially flooded area. The chart shows the species ringed in the camp.

Foreign recoveries: see table for species, place and time of ringing and recovery.

Odútelep bővítése Vasalja határában

A múlt év során a Vasalja határában található Bagóné erdő kitermelése miatt odútelepünket áthelyeztük a szomszédos erdőbe. Mint azt a költési eredmények

mutatták, a madarak azonnal elfogadták a telepet. Mind a húsz odúban kétszeri költést regisztráltunk.

Az idei év elején 35 odúra bővítettük a telepet. A Csencsi-patak bal partján 21, jobb partján 14 odú került kihelyezésre. A telep bővítésének sikerét a kirepült 280 fióka bizonyította. A telepen a 3 pár örvös légykapó (*Ficedula hypoleuca*) mellett legnagyobb számban széncinege (*Parus major*) és kék cinege (*P. caeruleus*) költött. A telepen gyűrűzött madarak közül két külföldi megkerülést is regisztrálhattunk. Egy széncinege Bécs mellett, míg egy Ljubjanában került kézre.

Rába parti gyűrűzőtábor

Az idei évben kilencedik alkalommal rendeztünk madárgyűrűző tábort a Rába horvátnádajai szakaszán. Augusztus 17-től öt napig álltak a hálók a holtágban, illetve a bevezető utat szegélyező bokorsorban.

Munkánkat megnehezítette, de egyben rendkívül érdekessé is tette a néhány nappal korábbi áradás, mely feltöltötte a holtág egyik ágát. Négy hálót helyeztünk el a vízzel elöntött fűzbokrok között, hármát a szárazon maradt rész bokrai között, míg öt háló a területre vezető utat szegélyező vegyes bokorsorban állt. A 12 háló összesen 442 madarat fogott az öt nap alatt, 30 madárfajból. Legnagyobb számban barátposzáta (*Sylvia atricapilla*), kék cinege valamint csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*) került a hálókba.

Érdekességnek számított a nagy mennyiségű foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*), a poszáták (*Sylvia spp.*) mind az öt faja, a kerti geze (*Hyppolais icterina*) és a sisegő fűzike (*Ph. sibilatrix*) felbukkanása.

A tábor munkájában 17 fő közreműködött, valamint jelentős segítséget kaptunk az Őrségi Nemzeti Park munkatársaitól, amit ezúton is köszönünk.

Külföldi, illetve Rába menti megkerülések

Faj	Gyűrűzés ideje, helye	Megkerülés ideje, helye
R.pendulinus	92.10.11 - Merano, Olaszorsz.	95.04.01 - Horvátnádajla
P.major	99.06.02 - Vasalja odútelep	99.11.30 - Ljubjana, Szlovénia
P.major	98.02.21 - Vasalja odútelep	00.01.21 - Krems, Ausztria
C.chloris	98.12.27 - Horvátnádajla	01.01.15 - Bad Waltersdorf, Ausztria
E.rubecula	94.10.16 - Horvátnádajla	98.03.19 - Campese, Olaszország
C.coccothraustes	96.03.09 - Bryreheia, Norvégia	99.06.23 - Vasalja
C.ciconia	99.06.28 - Grossteinbach, Au.	99.08.20 - Rönök (elpusztulva)
R.riparia	97.07.05 - Dritec, Csehország	02.05.18 - Horvátnádajla
A.scirpaceus	92.08.13 - Illmitz, Ausztria	95.05.07 - Horvátnádajla

A zsenyei kavicsbánya-tavon végzett madármegfigyelések összegzése

Varga László

9700 Szombathely, Szent Márton u. 25. V./13.

L. Varga: Bird Observations on the Gravel Mine Lake near Zsenye

The observations were made in the northern part extending to 30 ha, where there is no mining. The extension of the water is very changing due to mining activity in the southern part. In April 2002 the area was fenced off and converted into a fishing pond. the observations were made between 1998-2002. The author lists the observed species.

A Zsenye határában található kavicsbánya a község belterületétől északra, a Rum és Gutaháza között húzódó országúttól délre terül el. Madármegfigyeléseket csak az északi, mintegy 30 hektáros területen végeztem, mert ezen már nem folyt bányaművelés, míg a déli részeken folyamatosan, intenzíven végezték a kavicskitermelést. A megfigyelt területen a vízfelület nagysága kb. 20 ha, de a bányászat következtében ez többször módosult. Ezen a területen gyakran horgászok jelenléte okozott zavarást a madármegfigyelés szempontjából. A bánya vízszintje 2000-ben kisebb mértékben, 2001-ben pedig drasztikusan csökkent az aszály következtében, de ekkor számos iszapos szegélyű zátony került szárazra, ami kedvezett a parti madarak megjelenésének. 2002. áprilisában a területet bekerítették és 7,5 ha erdő telepítését kezdték meg, a tavat pedig kezelt halasvízzé alakították. A változások után a zsenyei kavicsbánya madártani jelentősége csökkent, illetve a terület megfigyelése nehézkessé vált.

Zsenyén a kavicsbányánál először 1982. 06. 24-én jártam, partifecskéket (*Riparia riparia*) keresve, de itt nem fészkeltek (Püspökmolnáriban viszont 15 pár), mindössze 5 pld-t láttam, de fészkelve találtam a kis vöcsköt (*Tachybaptus ruficollis*) – 2 pár, 6 fiókával ill, kotlás -, a vízityúkot (*Gallinula chloropus*) 1 pár fiókákkal -, valamint 1 pár kis lilét (*Charadrius dubius*) figyeltem meg. A tényleges megfigyeléseket 1998-ban kezdtem, amikor munkaterületem lett Zsenye község is, és befejeztem 2002. tavaszán a fent vázolt okok miatt. Az alábbiakban, rendszertani sorrendben (Nomenclator Avium Hungariae – 1998.) ismertetem megfigyeléseimet.

Kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*): 12 adat, max. 6 pld 2001. 10. 11-én; fiatal madár 1999. 08. 13-án (4 pld.), 2000. 08. 30-án (4 pld ad + juv) és 2001. 08. 22-én (3 pld ad + juv) fordult elő.

- Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*): 11 adata van a márciustól júniusig terjedő időszakból és augusztusból; max. 5 pld. 2000. 03. 30.
- Vörösnyakú vöcsök (*Podiceps grisegena*): 1999. 08. 13. 1 ad pld.
- Kárókatona (*Phalacrocorax carbo*): 7 adata van március, augusztus, szeptember, november és december hónapokban, max. 7 pld. 2000. 11. 22.
- Törpegém (*Ixobrychus minutus*): 2001. 06. 14. 1 tojó, 07. 27. 1 hím, 08. 22. 1 juv., 10. 04. 1 juv pld.
- Nagy kócsag (*Egretta alba*): 1998. 06. 26. 1 pld., 2000. 08. 30. 2 pld., 2001. 06. 27. 1 pld., 2001. 09. 27. 1 pld., 2001. 10. 04. 2 pld., 2001. 11. 27.
- Szürke gém (*Ardea cinerea*): 18 adata van márciusban, áprilisban és júniustól decemberig. Max. 6 pld. 2000. 10. 17.
- Bütykös hattyú (*Cygnus olor*): 15 adata van, 2000-ben 6 fiókát (06. 14.) nevelt a tavon.
- Rövidcsőrű lúd (*Anser brachyrhynchus*): 1999. 10. 28. 1 pld., 30 m-re megközelítettem szántáson, majd mellettem alacsonyan elrepült, leszállt a tóra és nyugodtan pihent. Feje barnás-sötét, a nyak hátoldala ugyanilyen, a csőr tömzsi, zöme fekete, csúcsa felé keskeny rózsaszínű gyűrű, a lába hússzínű, reptében a szárnyfedők világosak, hangot is adott, amiről a Donald kacsá jutott eszembe.
- Nyári lúd (*Anser anser*): 2000. 12. 14. 24 pld. a tótól É-ra vetésen.
- Csörgő réce (*Anas crecca*): 2000. 08. 30. 8 pld., 09. 15. 3 pld., 11. 22. 10 pld., 12. 14. 3 pld. 2001. 06. 27. 4 pld., 08. 22. 6 pld.
- Tőkés réce (*Anas platyrhynchos*): 29 adata van, állandó a tavon, kivéve a teljesen befagyott állapotot. Kis számban fészkel: 2001. 06. 14-én 1 tojó 4 fiókával.
- Nyílfarkú réce (*Anas acuta*): 2000. 10. 17. 2 hím, 2001. 10. 04. 1 hím.
- Böjti réce (*Anas querquedula*): 1999. 03. 27. 1 hím, 04. 14. 1 hím, 2000. 10. 17. 6 pld., 2001. 04. 19. 2 pár, 08. 22. 2 pld., 09. 13. 4 pld., 09. 27. 6 pld., 10. 04. 3 pld., 10. 11. 1 pld. 2002. 04. 10. 1 pár.
- Kanalas réce (*Anas clypeata*): 1999. 04. 14. 9 hím + 5 tojó, 2001. 04. 19. 1 pár + 1 hím, 09. 27. 1 pár.
- Üstökös réce (*Netta rufina*): 2000. 10. 17. 1 hím, 2002. 02. 28. 1 pár.
- Barátréce (*Aythya ferina*): 1999. 03. 27. 1 hím, 2000. 09. 15. 1 hím, 2001. 10. 04. 2 pár, 10. 11. 4 hím + 2 tojó.
- Cigányréce (*Aythya nyroca*): 1999. 08. 26. 1 tojó.
- Kontyos réce (*Aythya fuligula*): 1999. 04. 14. 1 hím, 2000. 12. 14. 1 pld.

- Barna rétihéja (*Circus aeruginosus*): 1999. 05. 05. 1 pld., 2001. 07. 27. 1 juv.
- Héja (*Accipiter gentilis*): 1999. 03. 18. 1 hím.
- Karvaly (*Accipiter nisus*): 2000. 12. 14. 1 pld., 2001.09. 13. 1 hím, 10. 04. 1 hím, 10. 14. 1 pld., 11. 27. 1 pld.
- Egerészölyv (*Buteo buteo*): rendszeres, max. 5 pld. 1999. 10. 28.
- Vörös vércse (*Falco tinnunculus*): 1999. 05. 05. 1 pld., 2001. 10. 04. 1 juv.
- Fogoly (*Perdix perdix*): 2002. 01. 30. 4 pld., 02.28. 1 pár gazos nádszegélyben.
- Fürj (*Coturnix coturnix*): 1999. 05. 05. 1 szól a bánya mentén.
- Guvat (*Rallus aquaticus*): 2001. 08. 22. 1 pld. szólt.
- Kis vízicsibe (*Porzana parva*): 2000. 09. 15. 1 pld. iszapos partszegélyen.
- Vízityúk (*Gallinula chloropus*): 2000. 08. 24. 6 pld. (ad + juv), 08. 30. 1 juv., 09. 15. 3 pld., 2001. 08. 22. több pld. szólt, 09. 13. 1 ad., 10. 04. 1 ad.
- Szárcsa (*Fulica atra*): 8 adata van májusból ill. augusztus-szeptemberből, max. 5 pld. 2000. 08. 24.
- Kis lile (*Charadrius dubius*): 1998. 06. 26. 4 pld., 1999. 03. 27. 3 pld., 04. 14. 1 pld., 05.05. 1 pld., 2000. 03. 30. 2 pld., 09. 15. 3 pld., 2001. 04. 19. 1 pld., 06.014. 2 pld., 06. 27., 2 pld., 08. 22. 1 juv., 2002. 04. 10. 2 pld.
- Parti lile (*Charadrius hiaticula*): 2001. 09. 13. 1 pld.
- Bíbic (*Vanellus vanellus*): 1998. 06. 26. 3 pld., 1999. 09. 30. 5 pld., 2000. 08. 30. 1 pld., 09. 15. 1 pld., 10. 17. 250 pld., átvonuló csapatok, 2001. 07. 27. 1 pld.
- Apró partfutó (*Calidris minuta*): 2001. 06. 14. 3 pld., 09. 13. 2 pld.
- Temminck-partfutó (*Calidris temminckii*): 2000. 09. 15. 1 pld.
- Sarlós partfutó (*Calidris ferruginea*): 2001. 08. 22. 4 pld. a torok oldalán narancsos árnyalatú nyugalmi színezetű tollazatban.
- Havasi partfutó (*Calidris alpina*): 2001. 09. 13. 2 pld., 09. 27. 4 pld., 10. 11. 2 pld.
- Pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*): 2001. 08. 22. 2 pld.
- Sárszalonka (*Gallinago gallinago*): 2000. 08. 24. 2 pld., 08. 30. 2 pld., 09. 15. 2 pld., 2001. 07. 27. 2 pld., 08. 22. 4 pld., 09. 13. 1 pld.
- Füstös cankó (*Tringa erythropus*): 2001. 08. 22. 2 pld.
- Piros lábú cankó (*Tringa totanus*): 1999. 03. 18. 1 pld.
- Szürke cankó (*Tringa nebularia*): 1999. 05. 05. 1 pld., 2000. 08. 30. 1 pld., 09. 15. 1 pld., 09. 26. 1 pld., 2001. 04. 19. 2 pld., 06. 27. 1 pld., 09. 13. 1 pld.
- Erdei cankó (*Tringa ochropus*): 1998. 06. 26. 2 pld., 1999. 03. 27. 1 pld., 2001. 06. 27. 1 pld.

- Réti cankó (*Tringa glareola*): 2001. 04. 19. 6 pld., 07. 27. 1 pld., 08. 22. 12 pld.
- Billegetőcankó (*Actitis hypoleucos*): 1999. 05. 05. 2 pld., 08. 13. 1 pld., 2001. 04. 19. 2 pld., 07. 27. 2 pld., 08. 22. 1 pld., 09. 13. 1 pld., 09. 27. 1 pld., 2002. 04. 10. 1 pld.
- Dankasirály (*Larus ridibundus*): 1998. 06. 26. 60 pld., 1999. 05. 05. 10 pld., 2001. 04. 19. 11 pld., 06. 27. 1 pld.
- Küszvágó csér (*Sterna hirundo*): 1998. 06. 26. 1 pár + 3 fióka két zátonyon, 1999. 05. 05. 2 pld. (pár), 2001. 04. 19. 2 pld. (pár), 06. 14. 2 pld., 07. 27. 2 pld.
- Kormos szerkő (*Chlidonias niger*): 1999. 05. 05. 1 pld. 2001. 04. 19. 1 pld.
- Vadgerle (*Streptopelia turtur*): 2001. 07. 27. 10 pld. inni járt a tóra.
- Jégmadár (*Alcedo atthis*): 1999. 11. 16. 1 pld., 2000. 08. 24. 1 pld., 12. 14. 1 pld., 2001. 09. 27. 1 pld., 10. 04. 1 pld. 10. 11. 1 pld.
- Búbos pacsirta (*Galerida cristata*): állandó a területen, 2-3 pár fészkel.
- Mezei pacsirta (*Alauda arvensis*): a környező mező gyakori fészkelője.
- Partifecske (*Riparia riparia*): 1999. 08. 13. 1 pld., 2000. 06. 14. 6 pld., 08. 24. 2 pld., 2001. 06. 14. 20 pld., 06. 27. 20 pld., 07. 27. 2 pld.
- Füsti fecske (*Hirundo rustica*): A tó a környező falvak madarainak táplálkozó területe. Max. 40 pld. 2001. 06. 27.
- Réti pityer (*Anthus pratensis*): 1999. 03. 18. 1 pld., 10. 28. kb. 10 pld., 11. 16. 1 pld., 2000. 11. 22. 1 pld., 12. 14. 1 pld., 2001. 10. 04. 2 pld., 10. 11. 6 pld., 2002. 04. 10. 6 pld.
- Sárga billegető (*Motacilla flava*): 1999. 03. 27. 4 pld., 05. 05. 15 pld., 2000. 08. 24. 2 pld., 09. 15. 2 pld.
- Hegyi billegető (*Motacilla cinerea*): 2001. 10. 11. 1 pld.
- Barázdabillegető (*Motacilla alba*): 19 adata van, max. 20 pld. 2001. 10. 11.
- Ökörszem (*Troglodytes troglodytes*): 2001. 11. 27. 1 pld., 2002. 02. 28. 1 pld.
- Vörösbegy (*Erithacus rubecula*): 2001. 03. 27. 3 pld. nádszegélyben.
- Kékbegy (*Luscinia svecica*): 2001. 04. 19. 1 hím.
- Rozsdás csuk (*Saxicola rubetra*): 1999. 05. 05. 1 pár, 09. 24. 1 pld.
- Cigánycsuk (*Saxicola torquata*): 1998. 06. 26. 1 hím, 1999. 05. 05. 2 pár, 09. 24. 1 pld., 2000. 03. 30. 1 hím, 06. 14. 1 hím, 08. 24. 2 pld., 09. 15. 1 pld., 2001. 06. 14. 1 pár, 2002. 04. 10. 1 éneklő hím.
- Foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*): 2001. 04. 19. 1 éneklő, 06. 14. 1 éneklő, 08. 22. 1 pld.
- Cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*): 2001. 09. 27. 2 pld.

- Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*): 2000. 06. 14. 2 pár, 2001. 06. 14. 4 pár, ének, etetés, 06. 27. kb. 10 pld., 07. 27. 3 pld.
- Mezei poszáta (*Sylvia communis*): 1998. 06. 26. 1 éneklő.
- Csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*): 1999. 03. 18. kb. 5 pld., 2001. 09. 27. 1 pld.
- Barkóscinege (*Panurus biarmicus*): 2000. 03. 30. 1 pár, 2001. 11. 27. 3 pld.
- Kék cinege (*Parus caeruleus*): 2001. 11. 27. 5 pld., 2002. 01. 30. 1 pld.
- Függőcinege (*Remiz pendulinus*): 1999. 10. 28. 6 pld., 2000. 10. 17. 3 pld., 2001. 06. 14. 1 pár fészeknél, 06. 27. 1 pár pótfészeknél, 07. 27. 4 juv., 09. 27. 2 pld., 10. 11. 4 pld.
- Dolmányos varjú (*Corvus corone cornix*): állandó madár, max. 25 pld. 1999. 08. 26.
- Seregély (*Sturnus vulgaris*): a környező mező táplálkozó területe.
- Mezei veréb (*Passer montanus*): a tó nádszegélyében gyakori, állandó.
- Csicsörke (*Serinus serinus*): 1999. 05. 05. 10 pld., 09. 30. 2 pld., 2000. 09. 26. 3 pld.
- Zöldike (*Carduelis chloris*): 1999. 03. 27. 10 pld., éneklők, 11. 16. 20 pld.
- Tengelic (*Carduelis carduelis*): 1999. 03. 27. 4 pld.
- Kenderike (*Carduelis cannabina*): állandó csapatosan, max. 60 pld. 1999. 11. 16.
- Nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*): 13 adata van, max. 15 pld. 1999. 03. 18. és 2001. 11. 27. Feltehetően évente 1-1 pár fészkel.

Seregélyek (*Sturnus vulgaris*) tömeges balesete

Németh Csaba

9941 Óriszentpéter, Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Siska szer 26/a

Cs. Németh: Mass Accident of Starlings

16 starlings were found dead in a yard after they had crashed into the sunlit white wall of the house.

2002. október 8-án Balogunyom község polgármesteri hivatala telefonon értesítette az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóságot, hogy a község egyik lakóházának udvarára valaki madártetemet dobált be, melyek közt talán védett fajok is vannak. A meglehetősen szokatlan bejelentés nyomán Mesterházy Attila területfelügyelővel még aznap délután a helyszínre mentünk. A jelzett ház udvarán megdöböntő látvány fogadott bennünket. 16 példány seregély teteme hevert az udvaron, a

lakóház homlokzati fala és a kerítés közti részen. A madarak csőre a csőrtőnél eltört, többeknek a koponyája is beszakadt. Ezen kívül semmilyen külső sérülési nyom nem volt látható rajtuk. A körülményekből egyértelműen arra következtettünk, hogy a seregélyek csapata a lakóház fehér színű falának röpült és így zúzták halálra magukat a madarak. Ezt a feltételezést erősíti meg, hogy a falon néhány helyen toll- és vérmaradványok voltak láthatók. Valószínűleg ragadozó madár elől való menekülésük közben ereszkedtek le a házak közé a madarak és a fehér házfalat annak színe és megvilágítása miatt nem érzékelték.

A jelzórák (*Pacifastacus leniusculus*) előfordulása Magyarországon

Illés Péter

9723 Gyöngyösfalu, Petőfi u. 59., e-mail: selliretep@freemail.hu

P. Illés: Occurrence of the crab *Pacifastacus leniusculus* in Hungary

This crab was introduced into Austrian waters in the 1960s, and it could spread from there to Hungary. It has been found in the Gyöngyös stream between Kőszeg and Szombathely. The author gives a detailed description of the species. It will probably push out the native crabs especially *Astacus astacus* from our waters.

A múlt század első felében vizeinkben gyakori állatnak számítottak a rákok. A mai Magyarország területéről eddig négy tízlábú (*Decapoda*) rákfaj előfordulásáról voltak adatok. A leggyakoribb őshonos folyami rák (*Astacus astacus*) mellett előfordul a szintén őshonos és védett kövi rák (*Austropotamobius torrentium*), és az ázsiai és kelet-európai elterjedésű kecskerák (*Astacus leptodactylus*). A rákpestis (*Aphanomyces astaci*) nevű gombás eredetű betegség a 19. század második felében az előbb említett fajokat szinte teljes egészében kipusztította Európa vizeiből. Étkezési célból telepítették be Nyugat-Európába az észak-amerikai eredetű cifrarákot (*Orconectes limosus*), hogy a megritkult rákállományt pótolja. A folyóvizekben elterjedve az 1950-es évektől már a magyarországi Duna-szakaszon is ismert a jelenléte.

Az 1960-as években egy újabb nagytestű és gyors növekedésű amerikai fajt honosítottak meg Európában, így Ausztriában is, a jelzórákot (*Pacifastacus leniusculus*). Kifejezetten vándorló magatartása következtében Ausztria vizeiben gyorsan elterjedt. Az országhatárok nem jelentettek akadályt e faj terjedésének sem

(Lásd a törpeharcsa, a naphal vagy a pézsmapocok példáját!). A tavalyi esztendőben bizonyítottá vált, hogy a jelzórák hazánkban is megjelent. Az első „igazoló” példányokat 2001 nyarán a Gyöngyös-patak vizében, Gyöngyösfalunál sikerült megtalálnom. Kőszeg, Lukácsháza, Gyöngyösfalu és Gencsapáti területén elsősorban a duzzasztók utáni sekély vízben volt a legkönnyebb ezeket felkutatni. Valószínűleg Ausztria vízrendszeréből került át a Gyöngyösbe. E faj elterjedt és gyakorinak mondható a Gyöngyös-patak Kőszeg és Szombathely közötti területén. Szaporodóképes populációi a folyóvíz vizsgált 15 km-es szakaszán mindenütt előfordulnak. Az állat minden bizonnyal már évek óta jelen van a patakban.

E nagy termetű faj egyes példányainak testhossza a 15 centimétert is elérheti, erőteljes ollói még ennél is nagyobbak mutatják. A színe a vörösesbarnától a sötétbarnáig változik, hátpajzsának oldala sima, szemcsék és tüskék nincsenek rajta. Testalja barna, az ollók alsó oldala sötétvörös. Megtévésztésig hasonlít a folyami rákhoz, de néhány bélyeg alapján biztosan elkülöníthető attól. Legjellemzőbb bélyege az ollóízületnél lévő fehér-türkizkék folt (innen a „jelző” elnevezés). Robosztus, sima felszínű ollóinak formája is eltér a folyami rákétól: a rögzített ollórészen belül csak egy dudort találunk, az olló külső széle ívelt, nincsen rajta homorú rész. A félköríves nyakbarázda mögött nem találunk tüskéket. Élettérigénye nagymértékben megegyezik a folyami rákéval. A jelzórák a többi rákfajhoz hasonlóan elsősorban éjszaka aktív. Borult időben nappal is elhagyja kövek alatt és üregekben lévő rejtékhelyét. A nyárvégi időszakban és ősszel Kőszegen a Gyöngyös-hídról rendszeresen meg lehetett figyelni a vízben mozgó példányokat. Mindenevő táplálkozása miatt – a többi tízlábú rákfajhoz hasonlóan – fontos csomóponti szerepet tölt be a vízi táplálékláncban. Apróbb állatok, dögök és esetleg növényi maradványok szerepelnek étlapján. Szaporodási időszaka őszi esik. A nőstény mintegy 200, egyenként 2 milliméteres megtermékenyített petéjét a potroh alsó oldalán, az ott lévő hasadt lábakon hordja. Októberben több petés nőstényt is fogtam. Ivadék gondozása fejlettnak mondható: a kikelt rákok egy ideig visszavisszajárnak anyjuk biztonságot adó potrohlemeze alá. A fiatalok többszöri vedlés után, több év alatt válnak ivaréretté.

Természetes ellenségeik a vízimadarak és emlősök, valamint különböző halak. A kőszegi Nemezgyár gátja alatt több esetben találtam a parton – valószínűleg gémekek

által – összetört páncél-maradványokat. A Gyöngyös-patakban élő rákállomány erősen fertőzött az állat testnedvét szívogató rákféreg (*Branchiobdella sp.*) nevű élősködőkkel. A jelzórak kifejezetten vándorló magatartású, „agresszív” faj. Szaporodása gyorsabb a „konkurens” folyami rákénál, közel kétszer annyi petét rak. A jelzórak (az adventív cifrarákhoz hasonlóan) ellenálló a rákpestis kórokozójára, de közvetítője (vektora) a ragálynak. Mindezek alapján feltételezhető, hogy nemcsak helyébe léphet a folyami ráknak, hanem ki is szoríthatja azt az eredeti élőhelyéről.

A folyami rák Gyöngyös-patakban való előfordulására vonatkozó korábbi adatok nem állnak rendelkezésre. Sajnos, a Gyöngyös vizsgált területén sehol nem talákoztam folyami rákkal. A „szájhagyomány” alapján mondható, hogy régebben (30-40 éve) is éltek (minden bizonnyal folyami) rákok a patak vizében, de az, hogy eltűnésük a vízszennyezésnek, a jelzórak megjelenésének vagy egyéb tényezőknek köszönhető, csak találgatni lehet.

További vizsgálódást igényel e faj (és az őshonos fajok) Vas megyében való jelenlegi előfordulásának minél pontosabb feltérképezése, hogy a „betolakodó” terjedését nyomon követhessük. Az állat expanzív magatartásából adódóan az ausztriai elterjedést figyelembe véve számítani lehet a jelzórak más hazai folyóvizünkben (Duna, Dráva, Rápce, Mura) való felbukkanására.

Egy adventív faj természetes terjedését általában nehéz vagy nem lehet megakadályozni. Ausztriában a folyami rákok számára egyes patakok felső folyásánál elszigetelt vizeket hoznak létre, ami a külföldi fajok természetes betelepítését megakadályozza. Az őshonos rákok közül jelenleg sajnos, csak a kövi rák védett. Veszélyforrást jelent az akváriumban, kerti tavakban tartott, megunt „hobbyállatok” szabadon engedése is. Az aktív kutató és természetvédelmi munka mellett továbbra is fontos vizeink tisztaságának megóvása – a folyóvízi életközösségek megmaradása érdekében.

Kérem tagtársaimat, hogy akik bármilyen rákfaj előfordulásáról tudnak Vas megyében, jelezzék számomra. Előre is köszönöm!

A tömördi talajcsapdák százlábú (Chilopoda) és ikerszelvényes (Diplopoda) állatai

Korsós Zoltán - Dányi László

1088 Budapest, Magyar Természettudományi Múzeum, Ludovika-tér 2.
e-mail: korsos@zoo.zoo.nhmus.hu

Z. Korsó – L. Dányi: Chilopoda and Diplopoda species from the ground traps in Tömörd

The authors list the found species.

2002-ben a talajcsapdák a töviskes és a mocsár között elterülő hegyi szárazrét társulásban, a tótól Ny-ra voltak lerakva.

Ikerszelvényesek (*Diplopoda*)

Az ikerszelvényesek közül öt faj került a talajcsapdádba. A 2001-es mintákhoz képest új a vonalas vaspondró (*Megaphyllum unilineatum*) de ez a faj hazánkban közönséges, mindenfelé, zavart élőhelyeken is nagyon gyakori. Szintén új, csak egyetlen példányban jelent meg a szívó ezerlábú (*Polyzonium germanicum*), amely viszont viszonylag ritka, értékes ikerszelvényesfaj, az érintetlen, "jó minőségű" erdőket kedveli, zavartalan tölgyesek, bükkösök, esetleg túlevelű erdők lakója.

Ikerszelvényesfajok	Hímek	Nőstények
Glomerida: <i>Glomeris hexasticha</i>	4	-
Julida: <i>Ophiulus pilosus</i> <i>Megaphyllum unilineatum</i>	2 13	- 10
Polydesmida: <i>Polydesmus complanatus</i>	-	2
Polyzoniida: <i>Polyzonium germanicum</i>	1	-

Százlábúak (*Chilopoda*)

A talált hat százlábúfaj mind a *Lithobiomorpha* rendbe tartozó igazi százlábú. A felsorolásban a zárójeles számok az egyes talajcsapdák helyeit jelölik. A fajok közül a *Lithobius melanops* emelendő ki, mint helyi ritkaság.

Lithobius dentatus C. L. Koch, 1844: 2002.(11.) Domb és hegyvidéki tölgyesek, bükkösök jellemző faja a Dunántúlon.

Lithobius forficatus Linnaeus, 1758: 2002(28.); 2002(19.); 2002.(3.); 2002.(20.); 2002.(13.) Magas fogási aránya jelezhet bolygatottságot is.

Lithobius melanops Newport, 1845: 2002.(2.) Ritka, erdei faj, mely az ország északnyugati részéből korábban nem volt ismert (most is csak egyetlen példánya került elő).

Lithobius mutabilis L. Koch, 1862: 2002.(28.); 2002.(17.); 2002.(15.); 2002.(18.) Nedvesebb erdőket kedvelő, hazánkban közönségesnek mondható faj.

Lithobius muticus C. L. Koch, 1847: 2002.(11.) Erdeinkben a leggyakoribb, gyakran domináló százlábúfaj, mely az országban mindenfelé előfordul.

A fehérszélű denevér (*Pipistrellus kuhli*) újabb hazai előfordulása

Pálmai Angéla - Dankovics Róbert

9721 Gencsapáti, Ady E.u.49., e-mail: drobert@fs2.bdtf.hu

A. Pálmai – R. Dankovics: Another Occurrence of the Bat *Pipistrellus kuhli* in Hungary

The small bat was found trying to hide in a crack on the ground. It was injured on its wing but after a month left healed. The author gives a description of the species and its identification.

A denevérek egyes fajai, hasonlóan több más állathoz, nagyszerűen alkalmazkodnak az ember alkotta környezethez. Napjainkban a városok panelrengetege a nyárvégi estéken recsegő, ciccogó „lármától”, s a denevéreket ilyen közelségét nem kedvelő lakók panaszától hangos. A korai denevér (*Nyctalus noctula*) a panel elemek hézagaiban oly gyakorivá vált, hogy a médiában már csak „panel denevér” névvel illetik. A jövőben hazánk természetvédelmi hatóságainak valószínűleg sok konfliktust fog okozni az a tény, hogy ezek az épületek nem megfelelően lettek kialakítva, „gyári hibásak”. A korai denevér tömeges megjelenése esetenként kellemetlenséget okozhat, néhány faj megjelenése a nagyobb városokban azonban kifejezetten érdekesség.

Szombathely főterének forgatagában, 2002. június első hetében Mukics Mária apró denevérré lett figyelmes, amint az a földön, egy repedésben húzta meg magát. Fiatal állatnak vélte, s ezért értesítette kollégáit a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályán. A múzeumba behozott hím denevér valamelyik, a

Pipistrellus nembe sorolható faj volt. A jó kondícióban lévő, jobb alkarján sérült, röpképtelen példány egy hónap múlva gyógyultan távozott, így a téli nyugalmi időszakra is megfelelően felkészülhetett.

A határozás során a metszőfogak a fehérszélű denevér (*Pipistrellus kuhli*) jellegzetességeit mutatták - egyhegyű első feléig sem érő második metszőfog - amely külsejében igen hasonlít a törpedenevérhez (*Pipistrellus pipistrellus*), de fülei kissé hosszabbak, valamint az öregvitorla és a farokvitorla szegélyén fehér csík látható. Az állatról készült fényképek alapján Dobrosi Dénes megerősítette feltételezésünket, miszerint a *Pipistrellus kuhli* újabb hazai példányát tartjuk kezünkben.

A fehérszélű denevér vagy más néven Kuhl denevére, Európában elsősorban a mediterrán országokban honos, s ott is a veszélyeztetett fajok közé tartozik. Magyarországon néhány előfordulása ismert csupán, ezért nagyon keveset tudunk a hazai állományról. Először 1993 nyarán Fehér Csaba Endrének sikerült kimutatni Keszthelyről, azóta a Mecsekben további két helyről – Pécs és Mánfa - valamint Szegedről és Sopronból ismert előfordulási adata. A külföldi megfigyelések alapján többféle élőhelyen is megtalálható. Dombos és hegyvidéki területeken, síkságokon és lakott területeken egyaránt megfigyelték. Közvetlen napnyugta után indul vadászni. Röpte gyors. Nyári szálláshelyként fák, épületek hasadékait, míg téli menedéknek repedéseket, pincéket részesít előnybe.

A melegigényes faj hazai megkerülései feltehetően kapcsolatban vannak az elmúlt évek melegebb időjárásával, valamint a városok, környezetüknél magasabb átlaghőmérsékletű mikroklímájával. Elképzelhető, hogy az ember teremtette lehetőségeket kihasználva újabb állatfaj telepedik meg környezetünkben, és az eddig csak néhány egyeddel megfigyelt faj gyakoribb képviselője lesz a hazai denevérfaunának.

Az ürge (*Spermophilus citellus*) előfordulása Vas megyében

Mesterházy Attila

9662 Mesterháza, Petőfi S. u. 2.

A. Mesterházy: Occurrence of the Souselik in Vas County

The author gives a recent historical overview of the sites of the souselik and hopes that the threatened population on Kenyeri airport could be repatriated and saved on grazed fields in Kemeneshát.

Megyénk soha sem tartozott az ürgés területek közé, mivel mindig is kevés volt a lazább talajú, rövid fű borította száraz gyepek, mely legjobban megfelelt a fajnak. Egykoron jellegzetes előfordulása volt Vas megye északkeleti része a Kemeneshát és a Hegyhát, valamint a Rába völgy magasabban fekvő legelői. Kipusztulása a megye ÉK-i területén már régen bekövetkezett a gyepek feltörése miatt. Ennek ellenére érdekes, hogy Chernelháza környékén még a 80-as évek közepén is volt szerencsém ürget fogni egy lucernaföld szegélyében, holott ezen a területen már azelőtt 20 évvel felszántották a rétet. Valószínű, hogy az általam talált példány a gyepek felszántása után szétszóródott állomány „utolsó mohikánjai” közül került ki. Másik klasszikus előfordulási helyén a Rába völgy Kemenesháttal érintkező területein egészen napjainkig megtalálható volt az ürge. Az 1980-as évek közepén az ostffyasszonyfai községi legelőn még jelentős állománya létezett, ahol az ürget még étkezési célra is fogták. A populáció sorsát a legeltetés alábbhagyása pecsételte meg a 90-es évek közepén. A szétszéledt példányok talán még ma is kísértének a Csöngé felé vezető műút mezsgyéiben.

A Kenyeritől délre fekvő egykori reptéren a 90-es évek végén vált ismerté nagy állománya, ahol a birkák által tövig rágott gyepek eszményi élőhelyet jelentett az ürgeknek. A birkák számának csökkenése miatt a legeltetett terület az utóbbi két évben jelentősen csökkent, és idénre szinte meg is szűnt. A gyepek ugyan nyáron szinte kiégés és jórészt még alacsony termetű fűfélék alkotják (*Festuca rupicola*, *Poa angustifolia*), de nyár végére egyes kétszikűek (*Hypericum perforatum*) magasra nőnek, így az ürgek már ágaskodva sem tudják átlátni a területet. Két évvel ezelőtt még a legelőn autóval áthaladva könnyedén megfigyelhetők voltak a futkározó állatok, és jellegzetes fütyülésüket is hallani lehetett. Idén nyárvégi ottjártamkor már egyetlenegy egyedet sem láttam és a területen két olyan kotorékot találtam, amely esetleg lakott lehetett.

A Kemenesháton a század elején még nagy kiterjedésű ürgés legelők voltak, melyeken nem volt ritka fészkelő a túzok és az ugartyúk sem, de mára a legnagyobb részüket beerdősítették. Néhány felhagyott legelőt viszont az utóbbi években újra legeltetnek, ami reményt adhat arra, hogy esetleg majd ezekre a területekre visszatelepül, illetve visszatelepíthető lesz az ürge. Visszatelepítésre esetleg egyes veszélyeztetett állományokból származó egyedek (pl. péri reptér) alkalmasak, de csak olyan helyen érdemes próbálkozni, ahol a rendszeres legeltetés vagy az évente legalább egyszeri kaszálás biztosított. A legsürgetőbb feladat viszont a kenyéri reptéren található állomány megmentése, hisz meggyénkben ez az utolsó előfordulási helye a fajnak.

Kiegészítések és újabb adatok a tömördi Nagy-tó növényvilágának ismeretéhez

Keszei Balázs

9730 Kőszeg, Hunyadi u. 10., e-mail: keszei@server.jurisich-koszeg.sulinet.hu

B. Keszei: Additions to and New Data on the Flora of the Tömörd Lake

It has become obvious that the examination of not only the area in possession of our association is important, but also the forest communities around it. Table 1 illustrates the cross-section of the area: 1. lake bed as one unit; 2. thorny/mountain dry meadow; 3. locust trees; 4. turkey oak wood; 5. oak-hornbeam forest; 6. alder grove; 7. Ablánc stream. The author gives a detailed description of these communities and adds new species to the already published list. The amount of precipitation has not been enough in recent years and this caused changes in the communities detailed in the article.

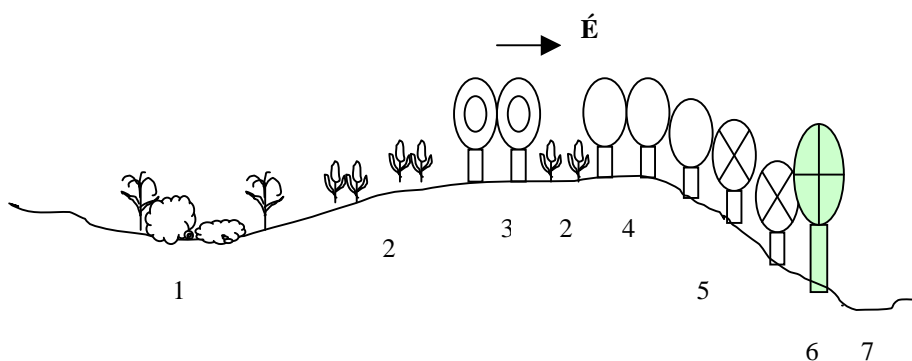
A tömördi Nagy-tó és környéke 1999 óta ad otthont a Berzsenyi Dániel Főiskola biológia szakos hallgatói részére szervezett ökológiai terepgyakorlat során teljesítendő első két nap programjainak. A folyamatos - monitoring jellegű – mérések, megfigyelések több új információra derítettek fényt.

Erdei növényzet

Lényegessé vált, hogy a botanikai vizsgálatok – az állattani kutatásokhoz igazodóan – ne korlátozódjanak a *Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület* birtokában levő területekre. Az ahhoz kapcsolódó erdőtársulásokról a mellékelt ábra ad áttekintő metszetet.

Az egyesületi területhez cseres-tölgyes (*Quercetum petraeae-cerris* Soó 63) kapcsolódik. Az edificátor tölgyek (*Quercus petraea*, *Q. cerris*) mellett elegyfaként a kislevelű hárs (*Tilia cordata*), a mezei juhar (*Acer campestre*) illetve a vackor (*Pyrus pyraeaster*) jelenik meg. Az állomány annyira gyérített, hogy a jellegzetesen erdei fajokon kívül (*Geum urbanum*, *Poa nemorosa*, *Stachys sylvatica* stb.), a környező rétek és erdőszélek fajai is megjelennek (*Viscaria vulgaris*, *Ornithogalum umbellatum*, *Campanula patula* stb.).

Az északi kitettséű lejtőn az alacsonyabb térszínen a gyertyános tölgyes (*Cyclamini purpurascens-Carpinetum* CSAPODY EX BORHIDI & KEVEY 96) következik. A felső lombkoronaszintet a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*), az alsót a gyertyán alkotja (*Carpinus betulus*). Állandó kísérő a madárcseresznye (*Cerasus avium*), a kislevelű hárs, és a mezei juhar (*Acer campestre*). A cserjeszint gyér, a gyepszint igazán csak tavaszi lombfakadás előtt gazdag, a néhol tömeges galamvirág-szőnyegnek (*Isopyrum thalictroides*) köszönhetően.

1. ábra Az egyesületi terület torzított keresztmetszeti vázlatja

1. a Nagy-tó medencéje, mint növényzeti egység,
2. tőviskes- hegyi szárazrét-mozaik
3. akácos
4. cseres tölgyes
5. gyertyános tölgyes
6. podagrafüves égerliget
7. Ablánc patak

Az Ablánc patakot patakmenti égerliget (*Aegopodio-Alnetum* V. KÁRPÁTI, I. KÁRPÁTI & JURKO 61) kíséri. Az enyves éger szálfá egyenes törzsei alatt ligeterdei fajok bújnak meg (*Paris quadrifolia*, *Asarum europaeum*, *Circaea lutetiana* stb.). Velük együtt mocsári és lápi fajok is előfordulnak (*Carex acutiformis*, *Dryopteris dilatata*, *Caltha palustris* stb.).

Az erdőtársulások leggyakoribb fajai:

<i>Acer campestre</i>	<i>Hypericum perforatum</i>
<i>Ajuga reptans</i>	<i>Impatiens parviflora</i>
<i>Alliaria petiolata</i>	<i>Isopyrum thalictroides</i>
<i>Alnus glutinosa</i>	<i>Ligustrum vulgare</i>
<i>Arum maculatum</i>	<i>Luzula luzuloides</i>
<i>Asarum europaeum</i>	<i>Maianthemum bifolium</i>
<i>Caltha palustris</i>	<i>Milium effusum</i>
<i>Campanula patula</i>	<i>Mycelis muralis</i>
<i>Carex acutiformis</i>	<i>Neottia nidus-avis</i>
<i>Carex pairaei</i>	<i>Ornithogalum umbellatum</i>
<i>Carex sylvatica</i>	<i>Paris quadrifolia</i>
<i>Carpinus betulus</i>	<i>Poa nemorosa</i>
<i>Cerasus avium</i>	<i>Polygonum odoratum</i>
<i>Circaea lutetiana</i>	<i>Pulmonaria officinalis</i>
<i>Convallaria majalis</i>	<i>Quercus cerris</i>
<i>Crataegus monogyna</i>	<i>Quercus petraea</i>
<i>Dryopteris dilatata</i>	<i>Ranunculus lanuginosus</i>
<i>Dryopteris filix-mas</i>	<i>Sambucus nigra</i>
<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Stachys sylvatica</i>
<i>Galium aparine</i>	<i>Stellaria holostea</i>
<i>Galium odoratum</i>	<i>Stellaria media</i>
<i>Galium sylvaticum</i>	<i>Symphytum tuberosum</i>
<i>Geranium robertianum</i>	<i>Tilia cordata</i>
<i>Geum urbanum</i>	<i>Veronica officinalis</i>
<i>Hieracium maculatum</i>	<i>Viola sylvatica</i>
<i>Hieracium sylvaticum</i>	<i>Viscaria vulgari</i>

A flóra változásai

A vizsgálatok során az egyesületi területen korábban rögzített fajlista (KESZEI - BAUER (1999): *A tömördi Nagy-tó és környékének növényvilága* – Vasi Szemle, 53(1):97-110) kiegészítéseként az alábbi fajok kerültek elő:

- réti szegfű (*Dianthus deltoides*) – védett növény (eszmei értéke 5.000 Ft) a hegyi szárazrét (*Anthoxantho-Agrostietum*) társulásban szálanként, több helyütt
- úszó békaszőlő (*Potamogeton natans*) – a kotrás során kialakult nyílt vízben
- tarka nefelejcs (*Myosotis discolor*) – a hegyi szárazrét társulás ritka, értékes növénye

sárga rezedá (*Rezeda luteola*) – a Nagy-tavat körül ölelő gyomos gyepsávként elkülönített területen, néhány tő

dárdás csukóka (*Scutellaria hastifolia*) – keréknyomok ideiglenesen nedves talajain, szálanként

A vegetáció változásai

Csapadékviszonyok

Az elmúlt évben (2001) országos átlagban 610 mm csapadék hullott. Ez a sokévi átlag körüli érték, területi eloszlása azonban jelentősen eltér a szokásostól. Egyrészt egyáltalán nem jutott érvényre a megszokott domborzati hatás a nyugati határvidéken, másrészt a 2001. évi csapadéktérképen nem mutatható ki a keleti irányban erősödő kontinentális hatás okozta csökkenő csapadékmennyiség sem. A minimálishoz közeli (450-550 mm) értékek jellemzőek Vas megye legnagyobb részére, így Tömörd környékére is. Hasonlóan szeszélyes képet mutat a 2002. év egyes hónapjainak csapadékeloszlása. A nyugati területek idén is az átlagosnál kevesebb csapadékban részesültek (pl. júliusban 30-60 mm).

A 2002. év teljes csapadékösszegének ismerete nélkül is megállapítható, hogy a Nyugat-Dunántúlon folytatódott a 2000-ben kezdődő (országos átlag alig több 400 mm-nél) száraz évek sorozata. Mindez a tömördi Nagy-tó növényzetében jelentős, főként kedvezőtlen változásokat idézett elő.

A társulások változásai

A tömördi Nagy tó vegetációs viszonyainak feltárása során elhatároltuk az élesen elkülönülő növényzeti egységeket, társulásokat (KESZEI – BAUER, 1999). Ezeket alapul véve tekintsük most át az elmúlt négy vegetációs periódus során bekövetkezett változásokat!

Lemnetum minoris OBERD. ex MÜLLER et GÖRS 60

Apró békalencse hínár

Nyíltvízi társulás. 2000-ben és 2001-ben is a tömördi Nagy-tó teljesen kiszáradt, az apró békalencse hínár eltűnt. 2001. november 1-2-án az Egyesület kotrást végeztetett, aminek következtében – bár a csapadékhiányos időjárás igen negatívan befolyásolta – nyílt vízfelület alakult ki és egész évben megmaradt. Felszínén újra létrejött a *Lemnetum minoris*. A vízben - a területre nézve új fajként – úszó békaszőlő (*Potamogeton natans*) jelent meg. Azokon a szárazon maradt felszíneken, amelyek a kotrás hatására alakultak ki, pionírként a következő fajok kezdték meg a terület birtoklását: mocsári kányafű (*Rorippa palustris*), madárkeserűfű (*Polygonum aviculare*), lapulevelű keserűfű (*Polygonum lapathifolium*), gombos ecsetpázsit

(*Alopecurus geniculatus*), kúszó boglárka (*Ranunculus repens*), tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*).

Glycerietum maximae HUECK 31

Harmatkásás

Ez a növénytársulás a korábbi években, évtizedekben az egyik legjellegzetesebbként számontartott cönózis volt a területen. Nagy kiterjedésével, nedves talajfelszínével igen jelentős élő-, rejtő- és táplálkozóterülete az egyesületi terület állatvilágának. 2002-re állományai jelentősen visszaszorultak. A Kis-tónál csak fragmentálisan, négyzetméterekben mérhető foltokban maradt meg, helyét siska nádtippanos (*Calamagrostis epigeios*), száraz dunántúli mocsárrét foglalta el. A Nagy-tó környezetében elsősorban a keresztlapu (*Erechtites hieraciifolia*) szorította vissza. A vízi harmatkása (*Glyceria maxima*) sehol sem virágzott.

Typhetum latifoliae LONG 73

Széleslevelű gyékényes

Állományai szárazok. A holt növényi anyagon mocsári gyomtársulások egy-egy faja fordul csak elő (*Bidens tripartita*, *Mentha pulegium*, *Carex acutiformis*).

Schoenoplectus lacustris CHOUARD. 24

Tavi kákás

A kotrás során régi állományai megmaradtak, de kiszáradtak. Az új víztükörben azonban több helyen is megjelentek a tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*) hajtásai.

Caricetum vesicariae ZÓLYOMI 31

Hólyagos sásos

A Kis-tóban fordult elő, mára állományai töredezetté váltak, nem mutatják a társulás jellegzetes képét. A hólyagos sás (*Carex vesicaria*) csak Kis-tó területét átszelő árok keleti kétharmadában található meg.

Carici-Typhoidetum Soó 71

Pántlikafüves

Szintén az átalakult, eltűnőben lévő társulásokhoz tartozik. A Kis-tónál a kissé nedvesebb részekre szorult vissza. A pántlikafű helyén a siska nádtippan (*Calamagrostis epigeios*), a gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*) és a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*) foglalta el. A Nagy-tavat övezetesen körülölelő pántlikafüves nagy részét ma a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) szinte homogén állománya uralja. A *Carici-Typhoidetum* típusos megjelenésében visszahúzódott, illetve eltűnt.

Calamagrosti-Salicetum cinereae

Fűzláp jellegű bokorfüzes

A fűzek élnek, de a társulás gyakorlatilag kiszáradt.

Ritka gyomnövények Vas megyében

Mesterházy Attila

9662 Mesterháza, Petőfi S. u. 2.

A. Mesterházy: Rare Weeds in Vas County

With the extensive use of herbicides and the changes in the patterns of agriculture made several previously common weeds extinct in Hungary and also threatened in Europe. After the political changes and new conditions in agriculture several previously suppressed weeds appeared again. Weeds are often used as herbs and contribute to diversity. The author lists the species he has found.

Az ember által kialakított agrárkörnyezet nagyon sok növény és állatfajnak nyújtott menedéket az idők folyamán. A II. világháború után teret nyert herbicidek illetve műtrágyák intenzív használata, valamint a hatékony vetőmagtisztítás eltűntette a mezőgazdasági kultúrák gazdag gyomvegetációját. A gyomflóra elszegényedett és néhány vegyszerre rezisztens vagy kevésbé érzékeny gyomfajra korlátozódott. Ez a folyamat megyénkre is jellemző volt és jó néhány jellemző gyom kipusztulását okozta. A rostlentermesztés felhagyásával eltűntek a len speciális gyomnövényei a lenfojtó aranka (*Cuscuta epilinum*), duzzadt gomborka (*Camelina alyssum*) és a lenvadóc (*Lolium remotum*), melyről Borbás Vince 1889-ben Vasvármegye növényföldrajza és flórája című monográfiájában még a következőket írta: Kis Cell (ma: Celldömölk) mellett pedig a sághi mezőkön annyi, hogy a lent kellett a lenfojtó vadóc közül kiböngészni. Hasonló sorsra jutott rokona a szédítő vadóc (*Lolium temulentum*) is, mely mérgező voltát a növényen élő gomba okozza. Eltűnt a tápanyagban szegény szántók jellemző növénye, az 1900-as évek elején még a Nyugat-Dunántúlon előforduló vetési müge (*Asperula arvensis*) is. Az említett fajok már az országunkból is kipusztultak és Európa szerte is a kipusztulás szélére sodródtak. A rendszerváltozás utáni állapotok (vegyszerezés, műtrágyázás visszaszorulása, parlagok kialakulása) egyes területeken lehetővé tették az az egykori extenzív szántókhoz hasonló állapotok kialakulását, és az egykor visszaszorult gyomok újbóli megjelenését. Cikkemben ezen növények adatait közlöm. A gyomoknak általában csak a káros hatásait ismerjük, és mint nem kívánatos elemeket a szántóföldi kultúrákban, tűzzel vassal írtjuk őket. A közismert hátrányok mellett ezeknek a növényeknek jó néhány előnye is van a számunkra: Sok közülük gyógynövény, hatékonyak az erózió elleni védelemben, kedvező mikroklímát nyújtanak a talaj mikroorganizmusainak, indikálják a környezeti tényezőket és nem

utolsó sorban hasznos rovarok élőhelyei. A gyomnövényeink nagy része korábbi korok élő reliktumai és mint a történelmi kulturális örökségünk részét, etikai kötelességünk megőrizni őket a jövő generációinak.

Lángszínű hérics (*Adonis flammea*): búzavetés szegélyében néhány tő: Mesterháza

Megyénkből csak több mint száz éves adatok ismertek

Kandilla (*Nigella arvensis*): búzatarlón ritka: Kenyeri reptér mellett

Vetési boglárka (*Ranunculus arvensis*): parlagon néhány tő: Kőszeg határállomás mellett

Nagy ugarpalástfű (*Aphanes arvensis*): gabonavetés szegélyén tömeges: Gérce (Nemes-hegy) Mészkerülő szántók ritka gyomnövénye.

Cicó (*Thymelaea passerina*): elsőéves parlagon pár tő: Bozsok

Poloskagyom (*Bifora radians*): bánya melletti gabonatóblák szegélyében Mesterháza Újabbban terjedőben.

Csillagfű (*Sherardia arvensis*): elsőéves parlagon: Nemescsó, Bozsok; búzavetés szegélyében: Mesterháza

Háromszarvú galaj (*Galium tricornutum*): gabonavetés szegélyében ritka: Gérce (Nemes-hegy)

Légyfogó (*Myagrum perfoliatum*): első éves parlagon a határ mellett néhány tő: Bucusu

Sömörje (*Neslea paniculata*): gabonavetés szegélyében 1 tő: Gérce (Pet-hegy)

Kisvirágú füstike (*Fumaria parviflora*): búzatóbla szegélyében szórványos: Mesterháza. Adventív, az országból csak néhány adata van.

Konkoly (*Agrostemma githago*): tritikálé árvakelésben tömeges: Gérce (Külső-hegy) rozsvetésben szórványos: Sitke (Hercseg). Újabbban terjedőben.

Pillás zöldhúr (*Sagina ciliata*): gyepek felnyíló foltjain ritka: Kenyeri reptér

Közönséges torzon (*Polycnemum arvense*): gyepek felnyíló foltjain: Kenyeri reptér, felhagyott kőfejtőben: Gérce (Nemes-hegy)

Pázsitlevelű keserűfű (*Polygonum graminifolium*): útszélen ritka: Alsóság. Pannon-balkáni ritka bennszülött faj.

Bíborfekete hagyma (*Allium atropurpureum*): mezsgyéken szálinként: Tompaládony, Mesterháza; búzavetésben szálinként: Sajtoskál. Megyénkből csak több mint száz éves adatok ismertek, de újabbban terjedőben.

TERMÉSZETVÉDELMI NEVELÉS

Madáretetőm madarai gyermekrajz pályázat

Lőrincz Csilla

9700 Szombathely, Széll K.u.51.

Cs. Lőrincz: 'Birds of my Feeding Table', Children's Competition

The paintings, drawings compositions and poems the children sent in this year were very valuable. the best (listed in the article) were awarded on the Day of Birds and Trees.

"A világon sok olyan ember él, aki minden idejét legszívesebben természetben tölténé a madarak és az állatok között, és ebbe a csoportba tartozom én is."

/Varga Alexandra, Simaság/

Idén is meghirdettük a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központtal közösen a gyermekrajz pályázatot. A gyermekek és intézmények, több kategóriában küldtek be értékes anyagokat. Legtöbbször festményeket, rajzokat, de meglepően sok a szép fogalmazásokkal, versekkel pályáztak. A beküldött munkákból az MMIK aulájában kiállítást rendeztünk, majd ennek megnyitásakor, Madarak és Fák Napján került sor a munkák díjazására. A sikeres pályázók értékes könyveket, madárhangkazettákat és ajándékokat vehettek át.

Intézmények közül a legszínvonalasabb munkákat beküldők:

Dési Huber Általános Iskola, Szombathely

Ostffyasszonyfai Általános Iskola

Neumann János Általános Iskola, Szombathely

Egyéni pályázók közül:

Különdíjas: Horváth Bence Simaság

Vajda Milán Nagysimonyi

Díjazottak:

Varga Alexandra Simaság

Végh Balázs Horvátzsidány

Német Evelin Nagysimonyi

Szegletes Patrik Dési Huber Általános Iskola, Szombathely

Ávár Tünde Gyöngyösfalu

Leitner Vera Ostffyasszonyfa

Dakó Dorina Mocorgó Óvoda, Szombathely

Varga Diana Neumann János Általános Iskola, Szombathely

A kiemelkedő pályázatok jutalmaként 1 hetes táborozást kínáltunk fel 5 tanulónak, a tömördi madárgyűrző táborunkban.

Madarak és Fák Napja Országos Verseny Szombathely- negyedik körzeti forduló

Kelemen Tibor

9700 Szombathely, Király u. 15. I/3.

T. Kelemen: Regional Lap of the Day of Birds and Trees National Competition

In Szombathely 12 teams participated in the game and the Neumann János Primary School came first, who performed excellently in the national final by winning the competition.

Az idén negyedik alkalommal rendeztük meg a Gothard Jenő Általános Iskolában a Madarak és fák napi verseny területi fordulóját.

Évről évre visszatérő, összesen 12 csapat vett részt a vetélkedőn. A hagyományoknak megfelelően két részből állt össze a végeredmény. Egy elméleti, tesztlapon megoldandó feladatból, melyben az adott év madarával, fájával kapcsolatos feladatokra kellett választ adni, illetve fajismeret, valamint madárvédelem is szerepelt a kérdések között. Az első részt színesítette még madárhang-, illetve madárfaj felismerés, ez utóbbi diáról. A második, gyakorlatiasabb részben szóban, több állomáson mérhették össze tudásukat a csapatokat. Ezután nem sokkal került sor a verseny záróakkordjára, az eredményhirdetésre. A jól felkészült csapatok küzdelme szoros, csak pár ponton múló végeredményt hozott.

Az első három helyezett csapat sorrendben a következő:

1. Neumann János Általános Iskola 239 pont
2. Móra Ferenc Általános Iskola (Répcelak) 236 pont
3. Gothard Jenő Általános Iskola 230 pont

Ezzel a Neumann János Általános Iskola csapata jutott tovább, immár második alkalommal az országos döntőre, Dombóvárra, ahol a házigazda csapattal holtversenyben az első helyet szerezték meg. De erről bővebben a következő cikkben a győztes csapat egy oszlopos tagja számol majd be.

Madarak és fák napja országos verseny döntője, 2002

Gáspár Gergely

9700 Szombathely, Kassák L. u. 10. 2/6.

G. Gáspár: National final of the Day of Birds and Trees Competition

A member of the winning team reports on the final held in Dombóvár. There were written and practical tasks as well as field practice involved.

Csapatunk ebben a felállásban immár harmadik éve vett részt a versenyen. A Szinetár Márton, Szőke Máté, Gáspár Gergely összeállítású csapatból Szőke Máté és Szinetár Márton 3, jómagam pedig 4 éve veszek részt ezen a megmérettetésen. Felkészítő tanárunk minden évben Csapó Erzsébet tanárnő volt. A mostani felállással először 2000-ben indultunk, akkor a megyei második helyet szereztük meg. A következő évben szoros versenyben sikerült megnyernünk a megyei fordulót, így az országos döntőbe jutottunk, amit Dombóváron rendeztek. Minden várakozásunkat túlteljesítve a hazai csapat mögött a második helyet szereztük meg. 2002-ben a nem titkolt szándékunk egy ennél is jobb helyezés elérése volt.

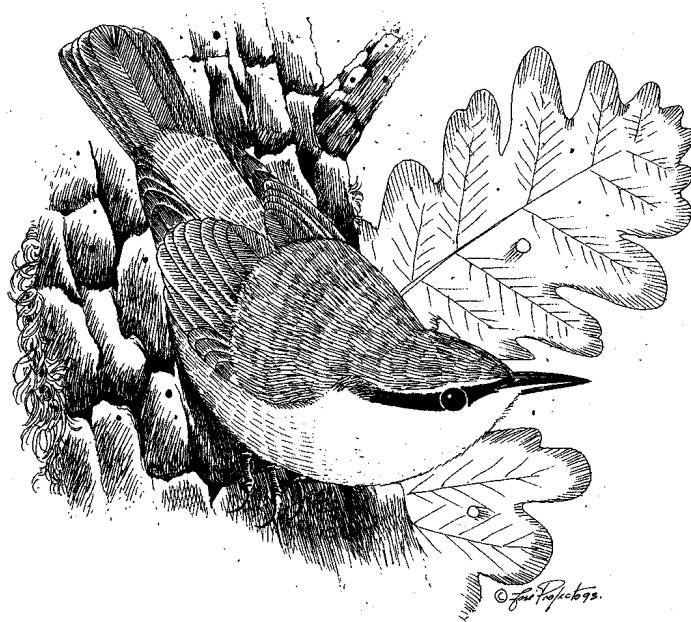
A megyei versenyen kiélezett küzdelemben sikerült diadalmaskodnunk. Ekkor következett a felkészülés legnehezebb szakasza. Az országos verseny témája a tananyagtól a madárhangokon és a terepi határozásán át a madárgyűrésig terjedt. A megadott irodalomból való készülés mellett elengedhetetlen volt a terepi felkészülés, amiben külön köszönetet szeretnék mondani Kelemen Tibornak, akivel már évek óta járunk együtt madarászni.

Az országos versenyt 2002. május 10-11-én rendezték Dombóváron. Sok ismerős csapat volt az előző évből, többek között a tavalyi első helyezett dombóvári gárda. A versenyen a kiírásnak megfelelően terepi és hagyományos fordulók is voltak. A megnyitó után rögtön kezdetét vette a megmérettetés. A rejtvény megírása után a

szabadtéri növényfelismerés következett. A meghatározásra váró fajok között helyet kapott például a közönséges nyír, a fagyal, a kocsányos tölgy. A növényeken kívül egyes madárfajok fészkelési szokásairól, odútípusokról is számot kellett adnunk. Majd a helyi iskola épületében preparátumokat, madárfészkeket, rovarfajokat, állati testrészeket és újabb fa- és cserjefajokat határoztunk meg. A madárhang-felismerés után diavetítést néztünk végig a másnap bejárásra váró terület élővilágáról. Ezután elfoglaltuk szállásunkat a madárvártán. Másnap következett a terepi forduló. Egy gyalogtúrát tettünk a Mecsekben, majd az ott elhangzottakról kellett egy kérdőív keretében beszámolnunk. Izgalommal vártuk az eredményhirdetést, és nagyon örültünk, amikor a mi nevünket olvasták utoljára.

Sikerült a célunk: megnyertük az országos versenyt. Ennek azért is örültünk annyira, mivel többször – nyolcadikosok lévén - nem indulhatunk a versenyen. Még egyszer köszönöm a segítséget felkészítőinknek, és sok sikert kívánok a következő Vas megyét képviselő csapatnak!

(Gratulálok az MME nevében is a Csapatnak – a szerk)

Csuszka (*Sitta europaea*), BirdLife grafika

**A Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület
munkájának támogatói 2002-ben**

Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Környezetvédelmi Alap

Célelőirányzat

Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának Környezet- és

Természetvédelmi Bizottsága

Berzsenyi Dániel Főiskola, Állattani Tanszék

Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

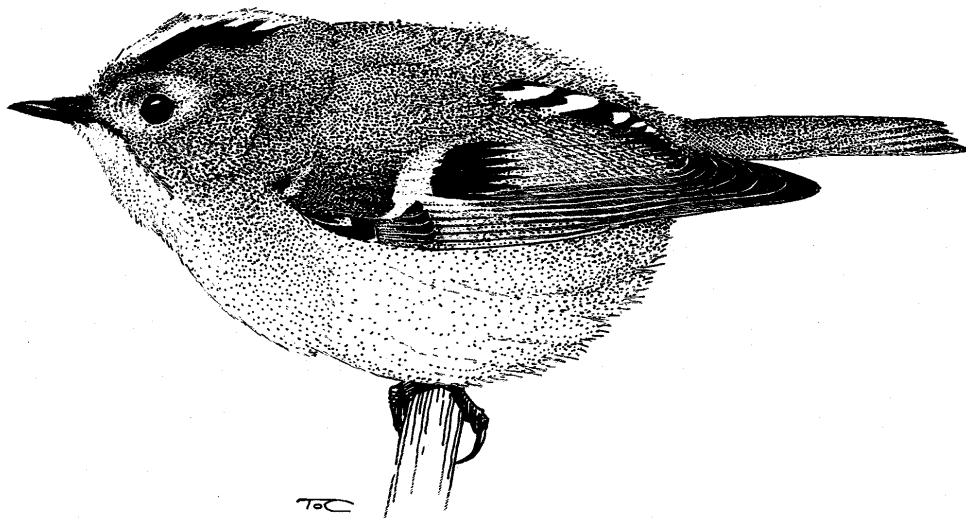
Magyar Országgyűlés

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

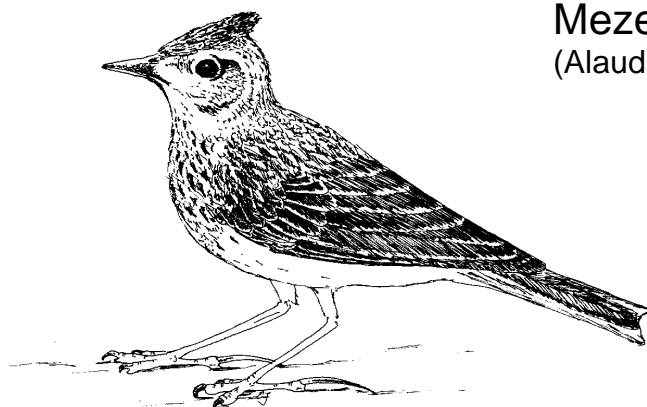
Vas Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ

KÖSZÖNJÜK!

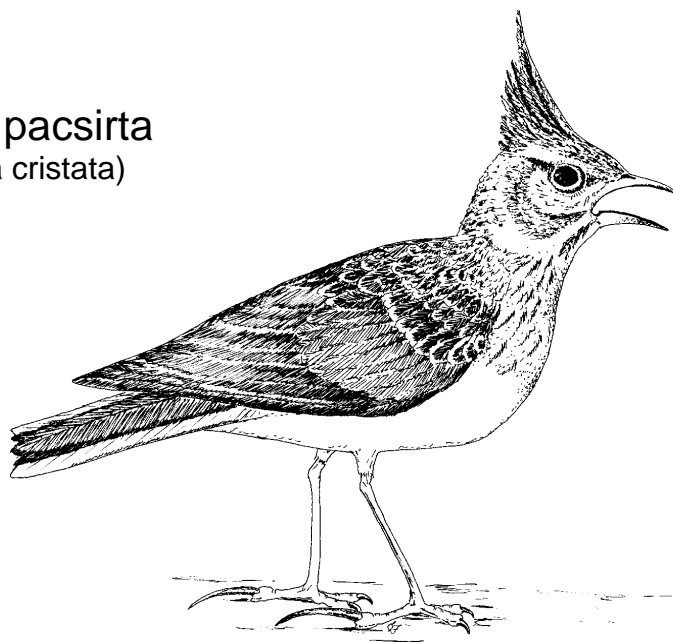
Sárgafejű királyka (*Regulus regulus*)
BirdLife grafika

2003. ÉV A PACSIRTÁK VÉDELMENEK ÉVE

Mezei pacsirta
(*Alauda arvensis*)

Búbos pacsirta
(*Galerida cristata*)

Támogassa az 1%-kal! Adószám: 19001243-2-43
A rajzot készítette: Eichardt János

A2001. évi medertisztítás után idén ismét volt víz a tömördi tóban

A Gércei faluszövetkezet által, a partifecskék (*Riparia riparia*) részére készített zavartalan fészkelőhely a gércei homokbányában

A réti szegfű (*Dianthus deltoides*) a tömördi hegyi szárazrét (*Anthoxantho-Agrostietum*) társulásban szálanként, de több helyütt előforduló védett növény (eszmei értéke: 5000 Ft)

A szegélyes vidrapók (*Dolomedes fimbriatus*) legjellemzőbb Vas megyei élőhelyei az őrési láp-, és mocsárrétek, valamint az égeres láperdők

A barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) gyűrűzött példánya. Tömörd, 2002. augusztus 25.

A vándorfüzike (*Phylloscopus inornatus*) negyedik gyűrűzött példánya Magyarországon.
Tömörd, 2002. október 12.

A jelző rák (*Pacifastacus leniusculus*) elterjedt és gyakorinak mondható faj a Gyöngyös-patak Kőszeg és Szombathely közötti szakaszán

Az európai lábatlangyík, másik nevén törékeny kuszma (*Anguis fragilis*), bár lábai hiányoznak, nem kígyó

A keresztcsőrű (*Loxia curvirostra*) első gyűrűzött példánya Tömördön, 2002. szeptember 6.

A hazánkban ritka fehérszélű denevér (*Pipistrellus kuhli*) szombathelyi példánya 2002. júniusában

Madarász ovisok a Tömördi Madárvártán. Baloldalt Lőrincz Csilla, a szombathelyi madarász ovi vezetője

Madarász sulisok a Tömördi Madárvártán. Baloldalt Kelemen Tibor, a szombathelyi madarász suli vezetője